

124.

OROL.

ČASOPIS PRE ZÁBAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor: O. Sytniansky.

Ročn. III.

Turč. Sv. Martin, 30. Aprila 1872.

Číslo 4.

Mladému poetovi.

Hej, vy rybári od ponad Zvolena,
Hej, vy hájníci na horách Sielnice,
Nevideli ste mladého jelena,
Či nečuli ste let mladej orlice:
Spevca, ktorému duša rozbúrená
Ohňom posvätným rozpálila líce,
Že vzlietol s krikom nad mizinu svetov
Za mnou, za chórom šialených poetov?!

Ba, videli sme, počuli speváka,
Došiel, vraj, z pustých rovín dolnej zeme:
Piesenka jeho je — nevieme jaká
A očí jeho blesk nerozumieme;
Na kopci Sliača modlitbami klaká,
V tónach jalšových vše ponad Hron drieme,
Vše uziera sa v rieky tej hladine,
Vše na skalistom dumá Čertolíne. —

Ha, spevče mladý, ty videl si Vilu,
Vilu — Marínu v zrkadlinách Hrona,
Plameňným okom vatru ušlachtilú
V útrobach tvojich rozožala ona:
Tys hasil požiar na maličkú chvíľu
Sajúc dychtíve z čista rieky lona;
Poskáčuc na vrch, horúčavu rany
Ochladíť želals v žriedla blbotaní;

Vybehnuť na vrch šumnej Sliača hory,
Od Pustohradu k údolam Urpína

Ožiarils divným svetlom oka dvory,
Široký srp žnie, kosu orby syna, —
A duša mladá len prudkejšie horí; —
Večnootonná to bije hodina,
Keď duše duchy étherické vzchytia:
Svet krásny vidieť len z vysočín žítia!

Hľa, ľúbezny mier a tichá kropaj čela,
V dlani dlaň svorná a rameno v rameni; —
Na silu sila a päšť na päšť udrela,
Jazdec i kôň zprskaní sňahom peny,
Hľa, hromy diel a švistom letiaca strela,
Strmhlav sa mecú učadlé hradov steny, —
Človek človekom zmožený umiera:
No, žije Bôh a živá v Boha viera!

Ztadiť hľaď, druh mój, na dejín maloviská,
Rozsyp vysoké hviezdy popod nohy, —
Veľkosť pyramíd neohliadneš si zblízka —
Vidz v prachu hrať sa úbohého sveta bohy,
Pod päťou tvojou nech dunie hrom a bliska, —
Všetko je dobré, čo zrieš zponad oblohy:
Tam viesť, niešť nahor mäsitú zberbu svetov,
To úkol, to znoj, to sláva je poetov!

Sládkovič.

V a l g a t h a.

Historická povesť z dejov uhorských XV. stolia.

Od Eudovíta Kubániho.

(Pokračovanie.)

VII.

Porady.

„Všetky v poriadku, Kudlák?“ dopytoval sa Valgatha svojho hradného, ktorý na rozkaz veliteľa svojho do nami už opísaného zámočného terenu vstúpiac pred nim sa pokorne uklonil.

„Ano, pane. Stráže, jako obyčajne sú rozostavené; mužstvo je na dvore, jako ste rozkázal, v šiku očakávajú vaše ďalšie rozkazy.“

„Dobre, môžete odstúpiť. Pošlite mi dnu otca Brožku.“

Jako sa hradný vzdialil, vstúpil Valgatha do výklenku, zkaďe okolitý vidiek soľným pozorom prebehnúc zamrmlal sám v sebe:

„Nejdú — a preca znám iste, že prijdú. Ošďanský Hubač mi tajne na vedomie dal, že jeho milosť i s Cilleym ma dnes prekvapí. Ach na Žízku! . . . všetko najdú v poriadku! Vy ste to otče?“ obrátil sa počujúč za sebou kroky. „Do sto diablov, hľadteže!“ zkríkol hnevivým hlasom jako znovu von oblokom bol pozrel, i ukazoval rukou na Balogský zámok.

„Skutočne!“ odvetil prekvapený Brožko jako skumajúci pozor k Baloghu bol obrátil. „Skutočne čiernožltá zástava! Náš dobrý priateľ Ulrik sa istotne pri Krahulcovi uhostil, a par nobile fratrum — i Krahulcovi z každého pohybu tela zakuklené nemčisko vyzera.“

„Viem ja to, viem, ale rozkáž Jiskrovi!“ povedal horko Valgatha, a oči mu v plameni hnevu splávaly. „Ulisný Ulrik nás otočil zradou a potom sa ti nám, na našich vlastných hradoch ešte vysmeje. Ej, do sto diablov . . . to nesmie tak byť: otvoríme jeho milosti oči!“

V tom ozvaly sa trúby strážnych hradu a zahrmely bubne až sa po celom zámku ozvalo. Valgatha pozrel skúmave na okolitý vidiek, i zablisly mu v oči ligotné šišaky od Sobotskej strany sa zblížujúceho jazdeckta.

„Idú, otče, pripravte moje dcéry k slušnému prijatiu nášho nadvelitelá. Na váš úkol vás neupozorňujem. Dobre znáte, že jeho milosť najsamprv odbaví svoju kresťanskú povinnosť. Pospešte si, aby ste v zámočnej kapličke našich hostov s večerou Pána pod obojím prijať mohol.“

To dopovediac, ponáhlal sa spešným krokom dolu, kde vyšinúc sa napohotove stojacieho vraníka, postavil sa svojmu voju v čelo, dal otvoriť vráta a zpusťeným spadným mostom pádil s celou svojou vojenskou družinou naproti nadvelitelovi.

Bol to veľkolepý, utešený výjav.

Asi z tri sto jazdcov záležajúca Jiskrová družina blížila sa hradbám Drienčanského zámku vojanským trojradom v čele majú trubačov, na nástrojoch svojich slavný príchod veliteľa Hornieho Uhorska zvestujúcich. Asi na päťdesiat krokov od týchto, prosriedok jazdeckta tvoriac, jazdil Jiskra na utešenom hrdo nôžkami preberajúcom sivkovi z pravej i z ľavej strany obtočený svojimi podnáčelníkmi. Bola to slavná hrdinská postava. Mohutné telo, pyšné držanie, bystrý velitelský zrak, k tomu skvostný oblek . . . všetko toto prezradzovalo i zevniutne bohatera veľkých činov, náčelníka a hlavu všetkých husitských vojov. Shováral sa dôverne so svojou družinou, obzvlášte s jedným na pravom jeho boku jazdiacim, zasmušilého vzosrenia starcom.

„Vidíš, Pankrac, Valgatha prekvapí sa

nedá,“ hovoril spokojným hlasom k starcovi, jako videl proti nemu cvalajúceho veliteľa zámku, a vojsko nim na rovine pred zámkom v polkolese rozostavené.

Valgatha vytiahol šablu, uklonil sa vojansky a zavolał hrmiacim hlasom:

„Sláva Kalichu, sláva Slovanstvu, sláva tebe, otče Jiskra!“

I zahučala dolina, i z tisíc úst sa ozvalo: „sláva, sláva, sláva!“

„Jiskra velitelsky pokýval hlavou.“

Pred vrátami zámku stála v biely oblek oblečená, jak Vila ladaná Milica. Pokorne zohla hlávku, i podala na zlatom tanieri zámočné klúče českému nadvelitelovi.

„Pánovia, anjeli nás vítajú,“ riekol Jiskra v dobrom rozmare, prijal podaný mu tanier, oddal ho ale hneď i s klúči Valgathovi dokladajúc: „v dobrých rukách sú, Zdenka; dúfam, že jich nikdy nikomu krom mňa nepodáš. A keď anjeli naše zámky strážia — na rytiersku česť — sláva naša nezahyne!“

Po týchto slovách vjazdila celá družina do vniutra hradu.

Služby Božie skončily sa.

Otec Brožko prislúžil večeru Pána pod obojím došlým zastávateľom Kalicha. I privítajúc jich dôraznou rečou, dal jim sväté požehnanie, a kvet českého rytierstva a slovenského šľachtictva odobral sa vedený pohostinským, úlohu domášneho pána ohebné zastávajúcim Valgathom do veľkého teremu, kde sa pri bohatých raninách porada veliteľov husitských diať mala.

„Sláva vám, otče Jiskra, sláva bratia! Dobyli ste nad Huňadom víťazstvo — a mňa tam nebolo. Nech Pán Bôh dá, by poslúžilo k zveladeniu a k rozšíreniu Slovanstva!“

Tak pripil Valgatha jako domášný hospodár shrômaždeným hrdinom.

Kanty zaštrngly a teremom zahučalo: „staň sa, staň sa!“

„Bude z toho hrom! Za víťazstvo toto našou kožou i majetkom zaplatíme. Ej, sto paromov, nerád ja to, keď sa Gara a Ujlaky do našich vecí miešajú. To sú psi — čo sme my vydobyli, užijú oni i s vychrtlým Cilleyem. I utiahnú sa, a Huňad za svoju ztratu sa len na nás vypomstí.“

Tak homral starý Pankráč, hlavný župan

Liptova, ktorý sa bol asi pred rokom s Jiskrom, následkom pokorenia svojho s Nemcami smieril, jako sa huk v dvorane bol utíšil.

„I vy všade len strašidlá vidíte, otče. Bojíte sa poznovu budinského väzenia,“ ozval sa Komorovský, prebitý to asi tridsať roční smelých očí a príjemnej tvári, veliteľ zámku Vadna, „čo nás potom, kto nám do saku durí, len si ryba naša.“

„Ba pravda je, otec Pankrac pravdu má!“ kričalo viac hlasov. Ti potrimiskári všade podhuckávajú a keď je zle, skryjú sa za naše chrbtý, chvália nás do očí, a krem očí, že sme my vraj nešťastie krajiny.

V tomto smysle asi sdelovala väčšina rytierstva svoje usidky, sledujúc zrakmi Jiskru, ktorý s Valgathom v tajnom rozhovore zanorený bol. —

„Oddali ste moje písma na Huñada Kraskovi? A máte istotu, že svoje vyslanstvo s Brezovickým už dnes nastúpil?“ spytoval sa náčelník Husítov veliteľa zámku.

„Na spasenie, pane, všetko je v poriadku.“

„Dobre, dúfam, že ste ho dokonále návodmi opatril. Ide o to, aby o tom posolstve ani naši nezvedeli, tým menej Cilley.“

S tým stál hore a zodvihnúc kantu zavolal polozvučne:

„Pánovia, rytierstvo! za slávu nášho budúceho kráľa Ladislava V., za našu novú vlasť a zveladok Slovanstva!“

Ohromné „sláva“ zadunelo dvoranou, až sa zdalo, že sa pevné múry hradu trasú. Junáci vyfahovali meče, sbrinkotali nimi, a velebný otec Brožko pozdvihnúc sa hore, zopál k nebu ruky i začal spievať chýrnu toho času husitskú pieseň sprevádzaný celým shromaždeným rytierstvom:

„Tešme se blahou nádejí,
Že nám zkvitnú zlaté časy:
Že se nám zas vyjasní
Slavské meče, slavské hlasy.
Český lev jen ať se vznese,
Mužné hájí právo dávné
Zvláště ono pravoslavné: staročeské;
Milujme se, napíme se
Nedejme se, vybijme se,
A pak napijme se.
Amen, ráč to Bože dáti!
Oroduj za nás,
Svatý Václave,
Vojvodo české země!
Milujme se atd.“

Po ostatnej sloke ztrhla sa búra, búra nadšenia.

Z každého oka šlahal plameň junáckej hrdinskosti a túžby po boji. Sám Jiskra hoc i bol katolík, delil toto ducha povznášajúce nadšenie; a v hrdom povedomí svojej slávy a moci vesloval uspokojeným zrakom po rytierstve.

Na ostatok dal rukou znamenie; a jako sa utíšenie stalo, otvoril takto poradu:

„Bratia po meči a sláve! Chcem počuť vaše smýšľanie o budúcich našich cieľoch. Jako znáte, — veď ste sa z väčšej čiastky všetci v ňom súčasťnili, — dobyli sme nad nepriateľom našej národnosti Jánom Huñadom pred niekoľko dňami stkvélé víťazstvo. Dopomohla síce k tomu i zrada, leš — Bôh je svedok! — víťazstvo to je z hlavnej čiastky ovocie našich chabých mečov. Víťazstvo to ale i použiť treba. To žiadajú od nás i spojenci naši Cilley, Gara a Ujlaky, to žiadajú ale od nás obzvlášte naše vlastné nároky k poisteniu našej budúcnosti. Jedná sa o to: či — jako si to naši spojenci prajú, a ďalších výbojoch Huñadovú moc zlomiť máme, — či nastúpime cestu smierenia s týmto zmužilým odporcom našim; a keď sa to podarí, v spojení s nim budeme chrániť našu novú vlasť pred návalom Turka, ktorý celému krestanstvu nebezpečím hrozí. I skrze toto založíme bezpečnosť nami vyzdobytým krajom, nám i nášmu potomstvu. Pravda je, duch bojovný v nás sa utlačiť nedá. I to možno, že Huñad námi na teraz pokorený, výminky mieru od víťazov neprijme. V tom páde ale je otázka: či nápadne či obranne sa mu proti postaviť máme? Premýšľajte o tomto, hovorte smelo a poslužte dobrou radou!“

„Otče Jiskra, slavný vodca náš!“ prehovoril po dlhšom mlčení Petor Aksamít, nadveliteľ spišského hradu, temného to a zasmušilého, ba temer divého vrozenia postava, „uctím tvoje náhľady, ale ponevác si smelé slovo dovolil, upomínam fa a vás všetkých pánovia, rytierstvo, na cieľ nášho príchodu do krajiny. Povolani Alžbetou, ovdovelou kráľovnou Uhorska, spojenou s cisárom Fridrikom, náš účel inší byť nemôže, nesmie, jako upevniac a rozširujúc naše panstvo, zlomiť Huñadovú a jeho prívržencov nadvládu,

čeliacu k vyvráteniu Ladislavových práv. My sme do Uhorska vtrhli, aby sme tieto práva zastávali — a tak o miere s Huňadom nemôže byť reči.“

„Ale ani o Nemcoch nemôže byť reči!“ zkríkol starý Sväto-Mikulášsky Pankrac, ktorému ešte rakúske stavy, čo ho roku 1448. za škodca, drancovníka, nezbedného človeka vyhlásily, roku 1449. proti nemu válečnú výpravu uzavreli, skrze Ulrika Cilley s dobytím jeho hradu Weiden a druhých pokorili, manželku jeho zajali, jeho ľud povešať dali — ktorému rakúske stavy na ume boly; — i drknul pästou o stôl, až sa tento spolu i s kantami striasol. „Tisíc bleskov! ta, či sme my Fridrikova papuč? Ukradol nám všetko i kráľa i korunu, a teraz by nedbal, keďby sme mu k tej koristi i Uhorsko dali. Poznáš Nemcov! Otvorte si i vy oči; kde sa vám raz Nemec vhniedzí, nevyškrábate ho ani s hrebenkami. Bratre Jiskra! moja rada je tá: smierme sa s Huňadom, a hájme vlast či proti Turkovi, či proti Nemcom — všetko jedno!“ —

„Hospodin žehnaj tvojej rade Pankrac, a Vám otvor srdcia k jej vďačnému prijatiu!“ začal otec Brožko vážne a nadsedným pohľadom pozeral po shromaždení. „Bojovníci kalicha! čas i povyšuje i ponizuje. Božstvo dodávalo vašim ramenám sily k rozširovaniu nebeských, Kristom zjavených, Husom očistených právd, — dodávalo vám sily k založeniu slovanskej samostatnosti, — ktorej nie východ, ale západ hrozí. Vy ste nástroje moci Božskej. Čo sa špiníte otroctvom Nemectva? Srdce mi plače, vidiac váš úkol zneuctený lúpežnými výpravami, potlačovaním ubohého ľudu, sbabelým podrizovaním sa nemeckým umyslom, čo nás všetkých trhajú, dvojá, aby nás nielen v ohľadoch viery, ale i občansky pohltiť mohli. Stojíte na prahu nového života. Položenie a samostatnosť vašia národnia je ostatným vašim víťazstvom ujistená. Pravda našej viery sa i bez meča blahodatne rozšíri. Urobte mier s Huňadom, uspokojte vlast, a žite v blahých účinkoch pokoja duchovnému vzkrieseniu nášho národa, pracujúc ruka v ruke so statnými Maďarmi, ktorým je Huňad hlavou — na zvelebení vlasti, už či v bojoch proti zovňajším nepriateľom, či v pokoji v pozdvižovaní vniu-

torného občanského života! — Velmožný Jiskra, ja za mier hlasujem!“ —

Sotva dopovedal, započal sa medzi rytierstvom najsamprv temný huk jako vzdialená hrmavica, alebo jako na mori, keď sa búrka chystá. Huk čím ďalej rástol, kým sa nepremenil v divý vztek viriaceho orkána. Jednotlivé náruživým ostrým tónom vyrazené hlasy, letely sfa šípy búrou iskriacimi blesky plameňných zrakov osvetlenou. Sám Jiskra a Valgatha mraštili čelá, len starý Pankrac kýval pokojne hlavou a odhodlane pozeral i s Brožkom po rozbúrenom shromaždení.

„Lúpežníci? . . . potlačitelia ľudu? nástroje Nemcov?! . . . Hrom a peklo!“ Či sme my nie statoční rytieri?“

„Tak sypeli Aksamít, Uderský, Komorovský, Hraško a druhí, ktorí si týchto názov najlepšie povedomí boli.“

„Odvolať svoje urážlivé reči otče, lebo, hrom a peklo! — ani tvoje šediny, ani nič ta nezachráni. Otče Jiskra, upravte ho k poriadku!“

Tak volali druhí.

„Ticho!“ zvolal tento veliteľským hlasom.

Na dvorane otvorily sa dvere a na jich prahu zjavila sa tenká, žltobľadé tvári, vpadnutých očí, tenkého nosa a gamb postava, ťahajúc za sebou dlhý prostý meč, na zlatej kolo drieku opásanej šnóre visiaci.

„Cilley gróf Cilley, . . . vítajte, vítajte!“ kričalo shromaždenie, jako postavu, ktorú niekoľko rytierov nasledovalo, bolo zazrelo.

„Vaša veľkomožnosť ráčila zabudnúť na pohostinský poriadok! Ja, tuteur kráľa ledvasom sa do zámku našich drahých českých spojencov dostal,“ vrazil k Jiskrovi pristúpivší Cilley, s úšklabku sa podobiacim úsmechom v tvári, i poklonil sa celému rytierstvu.

„Vaša milosť sama si je príčinou. Odsekol ste sa od môjho jazdeckva a spiechal ste bez vedomia môjho na náš zámok Balogh. Hospodin vie, z jakkej príčiny. No, ale nič to — česť vašej osobe, v ktorej zastávateľa nášho milostivého kráľa vidíme. Vítajte u nás!“

Povedal Jiskra.

Ulrik sa hryzol do gamby. Vniutornú zlosť ale pod ulisný úsmech ukryjúc, poklonil sa ešte raz, i zaujal miesto u boku Jiskrovom, skúmavým okom celú spoločnosť prezeračúc.

„Vaša milosť!“ prihovril sa mu Valgatha. „Rád bych s dovolením nášho slavného vodca Jiskry vedieť, či na Balogskom zámku vašim návodom černožltá zástava veje? . . . a k jakému účelu?“

„Myslím, že to dávny obyčaj, zosobnovateľov vysokých spojencov i zovniutornými znaky úctif. A to dobre viete, že ja predstavujem jeho jasnosť Fridrika.“

„Vaša milosť predstavuje kráľa Ladislava V., o inakších spojencoch my neznáme, ani znaf nechceme!“ zamiešal sa Pankrac.

„Pokoj páni, pokračujme v porade!“ velel Jiskra, a obratiac sa k zadivenému nad rečou Valgathy a Pankraca Ulrikovi, hovoril ďalej . . . „vaša milosť, istotne má návody určujúce naše budúce držanie sa. Sdelte nám jich otvoreno, aby sme i svoju mienku vašej milosti otvoreno sdeliť mohli.“

Cilley si odkašlal, i poskrúcal na palcoch zlaté diamanty vykladané prstene, i začal takto:

„Slavný vodca Jiskra, a nepremožiteľné rytierstvo! Smutnou skúsenosťou pozorujem, že tuhé sväzky nášho spojenia sa práve vtedy, keďby nás najlepšie spojovať mali, rozpadávajú začínajú. Ja síce na zovniutorné znaky, už či sa zanedbania patričnej česti mojej osoby, či druhých pletok týkajú, — nič nedám; ale keď vidím a počujem, že sa spojenie s jeho jasnosťou Fridrikom, ktorému či moja či vaša strana všetky dobré výsledky ďakovať má, do otázky bere, tu nemožno, aby som sa nad budúcnosťou našou nezhrozil, nad osudom našim nezaplakal, vidiac, že práve na vrchole našej slávy rozpadne sa tá budova, ktorú sme k prevedeniu našich záujmov tak prácne postavili. Hovorím o nás, lebo ja s mojou stranou a vy — sme jedno mohutné telo, spojené pod záštitou jeho jasnosti Fridrika k zastávaniu svätých práv uhorského trónu a nášho mladistvého kráľa, ktoré pyšný, nadutý Huňad, na nešťastie i teraz spravca krajiny, v neslýchanej ctiziadosti ztroskotaf chce, zamýšľajúc Uhorsko svojej čeladi podmaniť — a tak spojený s Turkom, asiatickými hordami celú západnú Europu zaplavíť, k vykoreneniu osvety, ktorá sa tam zmáha, k znivočeniu samostatnosti Nemectva, ba i Slovanstva. Odpor jeho proti Turkom je vymyslená komedia, ktorou chce

kresťanstvu zaslepiť oči. Vrana vrane oko nevykole, a to dobre známe, že i Turek i Maďari sú jedného pôvodu. Bože môj! — a to nebezpečenstvo nechápe, neverí nikto, ktoré celému vzdelanému svetu hrozí. Rozdvojujeme sa, keď bysme najlepšie vedno držať mali. Slavný vodca Jiskra, znám veľkomožnosti vašej orlový zrak do budúcnosti. Vaše jisté náhlady, povedomie vašej moci, vášho ostatného víťazstva, vaše vlastné záujmy o samostatnosť a vieru, ktorej ste sa so slavným českým rytierstvom svojim zasvätili, nedopustia, aby teraz vami pokorený Huňad, ktorý na zničení našom pracuje, úlohe svojej za dosť urobil; ale spojenie s Nemectvom zničíte jeho moc a nadvládu, a ochránite takto, seba, nás, a celý vzdelaný svet. Vzchopte sa a pokorte Huňada!“

Sožierajúcim ohňom svojho osobného nepriateľstva naproti Huňadovi roznáružený Ulrik huckajúcu reč, ktorá na rytierstvo účinkovať sa zdala, sotva chrapľavo jačiacim hlasom dokončil, vstal starý Pankrac, a zpošmurných jeho očí šľahal plameň, a kolo úst preletoval opovrzenlivý úsmech.

„Ulisný hade nemecký, čo všade štípeš, a jedom spenené tvoje zuby do každého zatínaš, by koho si uštknul, zkrepenel jako mršina! Čo, rytieri, či nechápete, že tento potrimiska len pre seba breše? Tisíc striel! ta, či sme my nástroje Nemectva? . . . čo sa západ, to jest Nemci neozbroja, keď sa boja asiatických hórd? — Poznám ta Ulrik. Vytreštuješ okále na nás jako štrkáč na ptáca; nazdávaš sa, že ti chrabrý husitský kvet do pažeráka sám od seba vletí? — Ej, do sto paromov — bolo by to! Nedajme sa mu sviest pánovia, rytierstvo. Bratre Jiskra, ja s otcom Brožkom hlasujem, smierme sa s Huňadom!“

Cilleyho žltá tvár i černela sa i zelenkavela, i nos krčil, i usmieval sa, jako čoby sa nápady Pankracove jeho za mak nedotkávaly.

„Dovoľte slovo pánovia,“ ozval sa Valgatha, „nehlasujte, kým sa záležitosť zo všetkých strán neosvetlí. Mám otázku na vás, pane Cilley . . . Čo za výhody nám podávate, rozumiem, jako nás odmeníte, keď váš návrh prijmeme? My sme chudobní rytieri. I Nemci i Maďari nás za lúpežníkov držia; ale na Žízku! našu kožu za darmo nepre-

dávame. Naše šťastie, že máme moci chrániť a brániť svoju mečom vydobytú državu. Vy to darmo krútite a opakujete, že sú ciele naše rovné a totožné . . . To vám nejde od duše. Znáte dobre, že sa skorej voda s ohňom jako Nemectvo so Slovanstvom spojí. Jedno vieme: chcete nás použiť, k čomu, to je vaše tajomstvo, — ale zač? to chceme vedieť. Ináče o spojení ani slova. S vašimi vysokými rečmi o vzdelanom svete západnom a tak ďalej sa my nenasytíme, neošatíme, neosamostatnieme. Tu treba inakšej spruhy a ostruhy k prijatiu vašich pomstyctivých návrhov . . . Či je nie tak, bratia?“

„Pravda je, pravda, svätá pravda! Valgatha to uhádol,“ volalo shromaždenie jednohlasne, vyjmúc asnaď Krahulca, — i sám Jiskra kýval potvrdzujúc hlavou.

„Slavné skutky v sebe odmenu nosia!“ odvetil zarazený Ulrik a mrdol plecóm, jako čoby takto opovrženosť svoju nad smýšlaním Valgathovým vyjadriť bol chcel. „Ostatne ruka ruku umýva . . . čo ste si vydobyli, to vám do teraz nikto neodnámal, a i na druhé vaše činy zažmurili sme vo Viedni oči. Čo si ďalej vydobijete, zadržíte i to, pravda jako leno cisárske, lebo viete“ . . .

Nedopovedal. Hrdinská postava Jiskrova sa vztyčila a jeho hlas zahrnel dvoranou.

„Leno, cisárske leno? Blesky Božie! A v ktorej smluve že to zapísané stojí, aby Jiskra so svojimi junákami Fridrikovi Uhorsko vydobyl, a potom niektoré jeho čiastky jako leno prijal? Kde to stojí Cilley, že je Jiskra nástrojom našim, zradného zástupca mladistvého kráľa, čo jeho práva so samostatnosťou Uhorska cisárovi zapredať sa neostýchate? Blesky Božie! Či tak uctíte samostatnosť Jiskrovú? Odstúpte od nás, nepoškrvte prítomnosťou svojou česť slovanského rytierstva! So zradcami svojho vlastného kráľa Jiskra nič mať nechce. Pánovia, rytierstvo, bratia po meči a sláve! budeme robiť na vlastnú našu ruku. Dozreli sme, aby sme si boli sami hospodármi! Sláva kráľovi!“

„Sláva i tebe samostatný vodca náš!“ zahučal Pankrac a s nim celé shromaždenie.

Ulrik vidiac, že diplomacia jeho tuto nešťastne pochodila a že slabú stránku Ji-

skrovu ranil, diabolským pohľadom od spoločnosti sa odoberúc, pospiechal preč spre-vádzaný tými, čo s nim boli prišli.

VIII.

Štvorlistok.

V nasledujúcej noci po týchto udalostach svietilo sa na polnoci ležiacej bašte zámku Balogského jedno male okienko.

V tajnej chyžke bašty prechádzal sa Ulrik Cilley, v rozdráždených myšlienkach, ktoré sa v nevolnom zimničnom potrhovaní jeho líc, v zmraštenom čele, zlosť šlahajúcich očiach a v strmých pohybov tela zračily.

Pred nim stály jako zkamenelé tri postavy nám už známych tajných vyzvedáčov jeho, Krahulca, Kaňúra a Vlčúra, očakávajúc oslovenie a rozkazy jich veliteľa.

Zrazu zastál Ulrik pred nimi a meral jich od päty do hlavy.

„Vydajte počet pôsobenia svojho. Zadržite Sperber!“

Gottes Blut, zle sa vodilo, ani s jednou ani s druhou slúžiť nemôžem, odpovedal Krahulec chladno.

„Tölpel,“ zmrmlal Ulrik. „A ty Habicht získal si Valgathovu dôveru?“

„Nejde to pane. To je zatvorená šelma, nikomu neverí. Dostal som ale vplyv na hradného ženu. Hluchá je síce, ale lakomá, blesk zlata ju ku všetkému zvedie.“

Cilley sa opovrženlivo usmial a obrátil sa k Vlčúrovi:

„No a s Hraškom jako stoja veci, Wölfel?“

„Znamenite pane. Ten je v našej hrsti — hotový k vykonaniu všetkých vašich rozkazov. Žiada ale poistenie svojho majetku, za dcéru svoju ale že stáť nemôže.“

„Dobre Wölfel, dobre! Keďby nie tam sprostý Sperber, mohly už byť holubice v klietke.“

„Pane, žiadne urážky, bo na česť rytiersku!“ rozhorlil sa Krahulec, a udrel rukoveť šably až zastrngotala.

„Mlčte vy nejapníce! Vypustil ste i mladého Huňada z pasce — a dal som vám dost času jeho schôdzku vedieť!“

„Gottes Blut, to je veľa! či ja z toho môžem, že nemotornosť Kaňúrova všetko pokazila?“

„Nemotornosť — moja?“ ozval sa tento, a položil svalovitú ruku Krahulcovi na plece, jako čoby ho rozmliaždíť chcel. „A moje rany že čo? Pozri mi v tvár, — či je to nie dôkaz mojej hrdinskosti?“

Skutočne na jeho nose modré znaky Hrabínových zubou i do teraz viditeľné boli.

Rytier Sperber i chytenie Kraskovo zmáril,“ žaloval Vlčúr, jako videl, že sa na veliteľa Balagského zámku zo všetkých strán nápady valia. „Dal som mu to rozkazom Hraškovým včera na známosť, on ale čerti vedía z jakých príčin, pustil ptáka v pokoji, bez toho, aby sa písomných iste na Huňada znejúcich a uňho sa nachádzajúcich návodov bol zmocnil.“

„Gottes Blut, vy jedon kameň dujete! Nazdáte sa, že som ja váš blázon?“ zareval Krahulec, a plaskol Vlčúra až sa mu v očiach ziskrilo, Kaňúra ale búšil v prsia tak, že sa tento, jednak predvčerajšími dobrodružstvami zmorený rozťahol po zemi jak veľký tak dlhý.

„Krev, krev,“ škrečali tito oba, a tygrovým skokom oborili sa na Krahulca, on ale vyhnúc jich nápadu, odtiahol sa do jedného kúta, kde chrbát v bezpečnosti majúce, vytasil meč i postavil sa k obrane.

Všetko toto tak skoro sa stalo, že Cilley prekvapený celým výjavom nemal ani času pútku medzi položiť.

„V mene jeho jasnosti, pokoj! Zrušili ste mier: padáte pod súd tajný,“ zvolal na ostatok, jako vedel, že to nejde do žartu. „Pokoj, povedám! Krev jedného padne na druhých a pomstí ho rytierstvo. Pre náš veľký cieľ rozšírenia Nemectva a našej moci, zaprisahávam vás — pokoj!“

Ostatné slová Cilleyho účinkovali.

Brnkanie mečov ztíchlo, nemajúc krvavého výsledku.

Krahulec bol spôsobilý šermiar, obratne odrážal naniho padajúce odporníkov meče. Títo počujúc hrozby Cilleyho skryli jich v pošvy a strašným pohľadom pomsty na Krahulca pozrúc, pristúpili k Cilleymu bližšie v očakávaní ďalších jeho rozkazov.

Prebitý Ulrik cítil, že jestli tieto na teraz rozpadnuté nástroje svoje k ďalším cieľom, upotrebiť chce, musí jich aspoň na oko spojiť. Znal si on vážiť udatnosť Krahul-

covu, líškarstvo Vlčúrovo a dobrú vôľu, vernosť a oddanosť Kaňúrovú. Tieto vlastnosti málo síce stály, ale do vedna spojené, vedené chytrým rozumom, maly preňho dôležitú cenu. Cítil i to, že jestli revnivnosť, zášť medzi nimi, a nedôveru v nich naproti sebe vzbudiť nechce, trochu opatrnejšie, jich rytierskému stavu primeranejšie zachodiť musí. Premeniac teda svoj predtým nadutý a rozkazujúci hlas v zvuky priateľstva, prehovril k nim takto:

„Zle to s našou vecou vyzerá, keď my zabudnúc naše velikánske ciele, snahy a smery, pri každom nedorozumení, pri každej najmenej nepatrnej urážke sami seba ničít budeme. Naše osoby nie sú naše. My sme zasvätencami veľikého účelu, rozšírenia to Nemectva a s týmto západnej vzdelanosti, a skrze túto našej nadvlády. Jako takíto musíme zaprieť seba samých; ku ktorej ctnosti, jako vidím, ste vy ešte nedospeli. Nedurte sa! Uctím vaše pochopy o rytierskej česti, ale s touto teraz na stranu. Berte si zo mňa príklad. Sperber, ty si bol prítomný, a vieš jaká sa mne, mne Ulrikovi Cilleymu, priateľovi Fridrika, a zastupiteľovi Ladislava dnes potupa stala. Lež, čo povedám — mne! Nie len mne, ale i celému Nemectvu! Tento posmech, túto strašnú potupu, na tých lúpežníkoch pomstiť musíme. Sperber, sadni k stolu, a piš. Rozdelím vám vaše budúce úkoly.“

Krahulec si sadol a Cilley diktoval takto: „Urozenému Jánovi Huňadovi, správcevi Uhorskej krajiny vzkazuje Ulrik Cilley gróf Štyrský pokoj a priateľské pozdravenie!“

Milý, drahý! Vyjavujem urozenosti vašej súciť nad ztratom u Lučenca, ktorú jedine zrada našich obapolných nepriateľov zapríčinila. Náš odporník Jiskra so svojimi lúpežnými rotami opojený svojím víťazstvom, chce Uhorsko, jako toho mám isté dôvody svojej moci podmaniť. Ba prepych a ctižiadosť jeho je tak veľká, že so zapredaním svätých práv koruny nášho máloletého sverenca Ladislava — túto na svoju zradnú hlavu položiť mieni. Prisahal zničenie statného maďarského národu, prisahal zhladenie vášho hrdinského rodu. Urozenosť vaša zná dobre oceniť toto nebezpečenstvo, ktoré drahému Uhorsku hrozí. Ponevác naše záujmy či občanské či rodinné — slúži mi to k hrdosti a k potešeniu, že moja

dcéra vášmu mladšiemu synovi Matejovi zasľubená je — sú totožné, vyzývam vás: by ste bez odkladu soberúc všetky možné sily, na lupiča krajiny Jiskru a jeho roty uderil, pomstiac našu pri Lučenci ztratu, a osvobodiac nešťastné Uhorsko od jeho zradcov a utiskovateľov. Zničenie týchto podarí sa nám teraz istotne, mám v jich službe našich ľudí, ktorí nám k zahľadeniu jich dopomôžu. S týmto vašu urozenosť oddavateľ tohto listu rytier Wölfenburg bližšie soznámi, ktorého jako dôvernika mojho vašej milosti, snažne odporúčam. Cilley.“

Potom doložil vlastnoručne:

„P. S.: mám isté dôvody toho, že starší syn vašej milosti Ladislav s nepriateľmi vlasti s Valgathom a druhými v úzkom spojení je. Chodí k Valgathovej dcére na zálety Cilley.“

Dodiktoval.

I sloziac do vedna list a opatriac ho svojou pečatou oddal ho nad neočakávaným posolstvom svojmu vytešenému Vlúrovi.

„Tak Völfel! spolieham sa na tvoju chytrnosť, opatrnosť a rozvahu. V obleku tvojmu rytierskému stavu primeranom, nepoznano ale vydáš sa hneď na cestu, a tento list správcovi krajiny, kde ho dostihneš oddáš. Pokús sa o jeho dôveru, splumocniujem ťa k všetkému, čo za dobré pre rozšírenie Nemectva uznáš. S Bohom!“

Kývol, a Vlúr víťazný pohľad na Krahulca a Kaňúra vrhnúc poberal sa von.

„Sperber! píše ďalej,“ veľel Ulrik.

„Milice moja drahá! Osúd našej lásky nepraje. Podrobme sa mu, lebo s osudom bojovať je darmo. Mój otec sa dozvedel o našom spojení, i prekľal lásku našu. V tvojom otcovi vidí len lúpežníka a do svojho rodu lúpežné plemä prijať nechce. S Bohom na veky! Ladislav Huňad.“

Cilley složil i tento lístok, jako meno Lackovo bol nápodobnil i kývol Kaňúrovi.

„Rytier Habicht, spomneli ste hradného ženu. Oddajte tejto vážnej matrone týchto pár dukátov i s týmto lístkom, aby ho o niekoľko dní Valgathovi podšmarila. O mesiac vy budete veliteľom zámku Drienčanského. A teraz chodte, nechajte nás samých.“

Kaňúr radostne sa uklonil, prijal list a dukáty, i odišol preč.

„Sperber, na vás čaká najväčšia, najslavnejšia, ale i najťažšia úloha,“ pokračoval Ulrik, jako sami boli zostali. „Vy ste ale ten muž, ktorý jej dostojíte. Počuvajte ma teda. Jako ste zbadali, ide o to: i Maďarov i Čechov skrže jedno druhých zničiť a to sa — podarit musí. Uprimný Huňad mój cieľ nechápe, dôveruje mi, nazdajúc sa, že mi Bôh vie jako na jeho asiatických hordách a čárdach záleží. Na šťastie mu je Jiskra v oku, a mój list jeho pomstu istotne roznieti. Jedon druhého sa zničiť musia, to je isté; lebo v jedno spojení by zastriasli celým Nemectvom. Eh, a to sa stať nemôže. Práve na opak! na rumoch jich rozšírime vševládu Germanstva na východ, bo to jeho úloha! Toto všetko Sperber vám jako zasvätencovi našej spoločnej veci tým cieľom predkladám, by ste pred očima majúc velikánsky náš smer, naučali sa hoc i len na oko proti vašej rytierskej česti konať, lebo váš budúci úkol — je zrada.“

Krahulec vstál hore, i pozrel prenikavo do Cilleyho diabolsky zašknurenej tváři.

„Ano zradu, zajtra zradíte mňa, Hrašku a druhých našich českých privržencov.“

„Nechápem prečo, a jak? pretrhol reč Krahulec.“

„Prečo? . . . ach, nuž pre naše ciele! Jiskra sa musí znepokojit. Zasejeme nedôveru medzi nich samých! A o mne už jednak vie, čo má smýšľať. Či ešte nechápete Sperber? Vy ste padli uňho tiež do podozrenia. Vie on dobre, čím ste mi. Zajtrá možno, že vám veliteľstvo tohto zámku vezme. A to sa stať nesmie, ponevác som vás určil k zrade týchto hradov na Huňadove ruky. Chápete už?“

„Dokonále, pane gróf; ale to je — podlosť!“

„A prečo?“ spýtal sa Cilley posmešne.

„Prečo? . . . nuž pre rytiersku — česť. Ja vám slúžim proti Čechom a Slovákom, ale s Maďarmi nemám nič. Slúžim Nemectvu, a nevidím k jakému prospechu mu bude, keď tieto hrady na Huňadovu ruku zradím; veď sú jednak v našej moci.“

Cilley zamyslel sa, i pozeral tajno a nedôverivo na Krahulca, ktorého odpor ho prekvapil.

„Ostane pri tom,“ riekol na ostatok ur-

číte. „Vaša zrada započne sa zajtrajším dňom. Jiskrovi, Valgathovi a druhým sdelíte to, čo som Huňadovi písal, pravda len natolko, na kolko k očisteniu vašemu potrebné je. Stanete sa na oko mojim najúhlavnejším nepriateľom, by vám tým viac dôverovali. O vašom počínaní týždeňne mi zprávu dáte, jako i o branných poriadkoch Jiskrových. Z ohľadu vášho držania sa v páde nápadu Huňadovho dostanete pozdejšie ucestenie, keď sa vaše pochopy o rytierskej česti trochu zmenia. Áno, zmenia sa, lebo vás odporučím jeho jasnosti Fridrikovi — a povýšenie na hodnosť

(Pokračovanie nasleduje.)

ríšskeho grofa vás neminie. No, a teraz porobte poriadky, aby som sa na skutku vzdialil mohol.“

Krahulec mädoým motúzkom ríšskeho grofstva, o rytierskej česti — jako sa z jeho jasajúcej sa tvári vidieť dalo — k inakším pochopom privedený, pobral sa von vyplniť Cilleyho rozkazy.

„Ničomná žobrácka sberba!“ sipel tento a fah opovrzenia hral okolo jeho tenkých permí, „ničomná zberba, dá sa v službu a o česti rytierskej hovorí! Vyzníkam vás jak citrony a — suchú kôru odhodím preč.“

Milina.

Prostonárodnia poviedka.

Od Jozefa Janča.

(Pokračovanie.)

VII.

Svitne rano; hmlisté oči si pretiera, —
Sníl som — či skutočnosť? divo sa obzerá.
Zmuží sa, že predca, čo videl, vykutí;
Prechodí paloty, chodby, všetky kúty.
Všetko tam len kameň, všetká moc kliatby tu,
Zosobnenú vidí smrť clivú, večitú;
Len jedon oblôčok ukazuje divy,
Zahradu pri zámku a zelené nivy.

Prišla mu na pamäť i zahrada jeho,
I nevinná žiadosť dievčata mladého.
Snad jej ružu najdem, v čerstvom čerstvo
dýchnem,

Dumá; tu nikoho, smelo rúžku pichnem.
Tajde a vykoná. Tu, čo sa nestane?
Divne mu na lavej čos' zašuští strane,
Nad nim sa zatočí blýskanie, hrmenie,
A pred nim zastane to divné zjavenie.
A pisk tej zázračnej, tajomnej potvory
Prísny hlasom tieto slová prehovorí:
Nešťastník! Zlodeja chová môj stôl drahý?
Teba domu tohto nedesia výstrahy?
Miera tvojich zlostí tu sa doplnieva,
Z tej ruže tvoj osúd na teba povieva.
Neodídeš z miesta, nebudeš môcť mrieti
A keď sa pominie rok, mesiac, deň tretí,
Tak na moje príjdeš tvári i kolaje,
Jestli ta nevinnosť dáka neodklaje.

Poviem ti i môjho nešťastia príčinu,
I tú, pre ktorú už dávno trpím, vinu:
Bol som kráľ bohatý, jak to ten hrad svedčí.
A o mojej sláve tisíc znelo rečí;
Lež vposled nevinných smel som krivdiť, lúpiť;
Dô tejto podoby hla! musel som vstúpiť.
Teraz verím, čomu smial som sa za mladi,
Že Bôh i tam tresce, kde dá moc, poklady.

Kupec prestrašený na kolená padá,
Ale zver divný mu len ďalej rozkladá:
Teraz na výstrahu nach ti môj los slúži,
Keď deň a noc strážim nevinnosť tých ruží!
Ešte na čas môžeš i domov odstúpiť
A pozreť či jesto, kto ta môž vykúpiť;
Či jesto nevinnosť, čoby išla za mňa,
Jež srdce nezroní kliatby moc náramná.
Trovou ta opatrím, ukážem ti cestu,
Ktorou nezadlho prídeš k svojmu mestu.
Chodz s Bohom! Keď mesiac trinásfraz sa
zmení,
Lebo si zakliaty. lebo vymenený!“

VIII.

Na dvore domácom koňčo zarehoce,
Na kameňnej dlažbe podkova zklepoce.
Cely dom sa diví, že ten čo na koči
Tasiel, sám prichodí, sám len z koňa skočí.
Dcéry schodmi hrmia otcovi v objatie,

Tá diamant čaká, tá perly bohaté.
Iba Milinka už nevie, čo žiadala,
Len v tušení smutnom horko zaplakala:
Kde ste boli, otec, kde za tak dlhý čas?
Žiadny ste o sebe nedali nám ohlas.
A čože to má byť? Kde je kočiš Palo?
Kde je koč, kde kone? Ach, čože sa stalo?
A otec onemie i hnevom i žiaľom,
Zdá sa byť žobrákom, čo sa zdal byť kráľom.
Vojde dnu; zloží sa; mlčanie zastaví
A smutnými hlasmi svojim dečram vraví:
Lubica ty moja i moja Krásava!
Darmo srdce vaše dary očekáva.
Zbojci ma dvanásti na ceste predstali
A peniaze všetky ta v peklo pobrali.
Milina! ty ružu tu si máš slúbenú,
Tu si ju máš, ale — draho zaplatenú.
Nešťastník, v zakliatj vzal som ju zahrade,
V zakliateho kráľa predalekom hrade.
Za to ale nutno k nemu mne sa vrátiť,
Ach, a vás, človectvo i všetko utraťiť.
Ach, nikto, nikto už súd tento nezmení,
Jestli ma nevinnosť dáka nevymení.
Plače biedny otec, zaplakaly dcéry; —
Veď len v biede človek na nešťastie verí;
A kto nikdy chlieb svoj slzami nekropil,
Prst Boží jak ťažký nikdy nepochopil.
Plakaly dcéry dve, otec. No, Milina
Teraz prvé cíti, že ona nevinná.
Tá skorej plakala, teraz slzy suší
A nič nehovorí, viac myslí a čuší.

Čuší a smutného otca už neteší,
V bázni, že ju za to, čo myslí, vyhrší.
Lebo už i vtedy bol taký duch času,
Že viera bola len „pre sprostejšiu klasu.“
Prešiel deň, dva, čtyri, prešiel týždeň celý,
Otec sa tak skoro už nerozveselí.
Strach ho odprevádza, kadekoľvek kročí,
A strašné zjavisko neschádza mu z očí.
A zas minuli dni, — prejdu týždne celé,
Prišiel pravé svätý deň Kvetnej Nedele.
Otec ráno vstáva, ranné zore horia,
Na otcovej izbe dvere sa otvoria,
A v nich svitne deva bielo oblečená,
Jej tvár je anjelským svetlom otočená,
Len čierna tkanička černie sa na páse.
Otcu ruku bozká a v tom reční hlasne:
Dobrý deň, otec môj! ale i dobrá noc!
Tu je obeť vaša, tu je vaša pomoc;
Tajdem ja, kam by ste vy nám odísť mali;
Čo vás tlačíť malo, nech na mňa sa svalí.
Keď Bôh milostivý na modlitby moje
Asnaď zlahčí súdy spravodlivé svoje.
Tam, kde otec sedel, dcéra sa posadí;
Kto vás doprevadil, ten mňa odprevadí.
Tak s Bohom! I sestry, vy sa dobre majte!
Časom si na vernú sestru spomínajte!
Ide dievča dvorcom, tam chlap jedon čaká,
A kôň sivý tam už nedočkave skáka,
Peknú čaká farchu, čo svet sa jej klania.
Deva sa vyšvihne a polom uháňa.

(Pokračovanie nasleduje.)

S v o j k s v o j m u .

Poveš od *Miloslava Dumného*.

(Pokračovanie.)

IV.

Pani moja, to je veľmi obtížna vec s vašou dcérkou. Srdečne mi je to ľúto, ale sotva sa bude k tomu chcieť pani majiteľka ústavu odhodlať, — veru sotva,“ takto hovorila pani Eleonora v ústave S***skom k matke Aničkinej, keď túto do tohože ústavu priviedla.

„Teda by som snaď na darmo toľkú cestu bola konala?“ pýtala sa jej zarazená táto.

„Nemôžem za to, pani moja, ale v našom ústave ide všetko po nemecky, vynaučujeme síce i maďarčine, ba áno ja mám česť

byť professorkou francúzštiny, — ale Bože môj! ktože by sa so slovenčinou zapodieval veď je to len reč hávede —“

„Prosím,“ sotva prišla k slovu, i od žiaľu i od spravodlivého hnevu jakoby ohromená dobrá Javornická, — „prosím, my za to tiež nemôžeme, tak jako Nemci, Francúzi atď., že sa nám pán Bôh dal v slovenskom národe narodiť, ktorý ač je i chudobný a zlostným i hlúpym svetom opovržený, no meno hávede iste nezasluhuje práve tak jako nemecký, francúzsky a iné národy, — a naša

pekná reč slovenská je, myslím, tiež nie jedna z tých najposlednejších!“

Anička rozhovoru tomuto docela neporozumela síce, ale toľko zo všetkého preca vyňala, že ju tu prijať nechcú a tu už nevedela, či sa má nad tým rmutiť a či radovať.

Panna Eleonora neukazovala veľkú chuť .dišputu zaviesť o národnosti a reči, pokynula hrdo rukou, a kázala matke i s dcérou čakať, kým by ju pani majiteľke a direktorke ústavu predstavila.

Dlhá chvíľa minula, čo pani Javornická v otupnosti čakania s milou svojou Aničkou so slzavými očami nemo a jakoby v strachu pozeraly na dvere, v ktorých Eleonora bola zmizla. Konečne otvorily sa a malé dievčatko vlúdne pokynulo jim, aby sa zblížily.

Vstúpiac do nádhernej izby badaly, že Eleonora s tučnou damou, bez pochyby to prísnou direktorkou ústavu vo veľmi dôvernom, no polotajnom rozhovore zahrúžené boli a potom obe na vstupujúce opovrzlivé zraky hodily.

Eleonora vstala, dáma tučná sa ani nerušila a sotva na pozdravenie vstupujúcich hlavou pokývala. Pani Javornická bola jako na trni.

„Pani majiteľka slavného ústavu nášho hovorí sedem rečí, ale slovenskú —“

Tu zahrnela tučná pani na sofe pohodlne sediacia čosi o „pöbel a gsindeľ volku.“

Pani Javornickej to už bolo preca pri moc i začervenujúc sa jako ruža hnevom nad takýnto neslušným urážaním počala sa poručať a až keď kľučku dvier už držala v ruke zastavila ju Eleonora.

„Veď už len poshovte, milá pani,“ slovila Eleonora pani Javornickej odísť bráňac, vysokoučenej pani direktorke slavného nášho ústavu je síce len s veľkými obeťami možno prijať vašu dcérku nijak nepripravenú a mimo slovenskej tu nepotrebnéj žiadnej reči neschopnú do ústavu nášho povestného; vzdor tomu ale, pri známej svetom dobrosrdečnosti svojej chce sa smilovať nad zanedbanou dušou dieťaťa vášho a vzdelaf ho hodne a náležite, ale — pod istými výminkami.“

Tučná na sofe pohodlne polosediacia, pololežiaca pani kývala hlavou hovoriac: „auf Ehre, es kost mich viel Ueberwindung!“

„Es musz ja nicht sein!“ slovila pani

Javornická, na čo tučná pani jakoby hrom bol udrel mimo nej, na tieto slová zo sofy vyskočila a pani Javornickej úslužne stoličku podala. I panna Eleonora trochu popustila zo svojej pýchy vidiac, že pani Javornická nemecky rozumie a obe oborili sa na ňu velice vlúdne a šetrne, prečo sa jim priam vo vzdelanej reči neprihovorila, ony že v tej bludnej domnienke boly, keď zo skloneným pozdravom k nim vstúpila, že jako malá dcéruška mimo slovenčiny nič nevie.

Pani Javornická tvrdila, že ona vždy tej domnienky bola, že so slovenčinou prejde človek pol sveta. Dnes že sa v tom ešte lepšie utvrdila s tým dodatkom: že pol sveta prejde prv človek so slovenčinou len Slovensko nie, keď v najnovších časiech „na Slovensku slovenčina vyšla z módy.“

Obe professorky pri tejto lekcii mlčaly, iba po chvíli vyriekla tučná pani direktorka „ganz entzückt“ „Sie sind ja eine sehr geistreiche Frau!“

Iným okom pozeraly pani professorky i na dcérku a nehádaly sa ďalej s pani Javornickou vyjavujúcou jim: že ona preto od malička neučila viac reči dcérku svoju, aby mala jednu materinskú najprv dokonále v moci, iba pani direktorke sa pozdávalo: že „eine gebildete Fräule vom Stande von dem slowakischen nich viel gewinnt.“

Pani Javornická sa necítila dobre v jejich spoločnosti a preto spiechala čím skôr s nimi pokonať sa. Summa ktorú pani Javornická v ústave za dcérku svoju nehala prevyšovala pochop ľudský, bolo tam rubrik všelijakých a potom veď potrebovala i osobytne vzdelávanie v rečiach, čo panna Eleonora za príslušný honorár vďačne na seba podobrala. Lučiac sa s ústavom i s plačúcou dcérku, zarmútila sa pani Javornická tušiac:

„A nevie, nevie biedna mať,

Čo svet z teba spraví!“

V.

V ústave S**skom, v ktorom sa Anička Javornických už na druhý rok nachodí ide to živo, veselo. Ústav tento je oblúbený, lebo vraj nikde sa tak necivilisujú pre vzdelaný a „nobl“ svet, nevychováajú dievčence, jako práve tu — a preto počítuje on i dnes šesdesiat devíc z väťša slovenských rodičov,

z ktorých ale ani jedna ti nepovie za ten svet slovenské slovo a pri tom neviem, či by len dve, tri sa našly úprimne soznať chcúce: že pochodia zo slovenskej krvi.

S tučnou pani direktorkou hovoria devy po nemecky, nemčina je naukosdelnou i úradňou rečou ústavu; panna Eleonora na prechádzkach mondokuje s nimi po maďarsky, s niektorými, čo každý rok o jednu stovku viacej zaplatiť chcú, i po francúzsky. Ale ač všetkým devám v tom ústave je veselo, naša Anička ešte v ňom privyknuť nemohla. Mnohé zo spoludružiek menujú ju „der slowakische Wildfang,“ iné zase inak a to všetko pre jej odchodné od iných sa chovanie. Anička sa modlieva každodenne, i ráno i večer i pri a po stole. Z tohoto sa pri nej jej spoludružky najviacej vysmieávajú. Niektoré slovia, že „beten ist gemein,“ iné „das thun nur die Bauern.“ Ale ačby jej jako to vyvracaly, jej napomenutia a zvyk matkin svätým sluje; ona sa ho pridíža a pri modlitbe skrúšenej blažene sa cíti.

Naša Anička vo všetkom ináče si počína, nežli jej súdružky a preto je ani u panny Eleonory nie velice oblúbená. Eleonora je jako sa hovorí pravá ruka pani direktorke a totum fac celého ústavu. Svoje významné postavenie ona zná dať pocítiť každému, no, niemej vie ho i náležite vykoristiť. Devy ústavu zvláštne lipnú a túlia sa ku nej. A ona to nenechá bez úžitku. Všetky si dávajú obzvláštne peniaze jej ukryť, ktoré ona bez dežmy nikdy jim nevydá, však za to rozličným spôsobom jich odškoduje. Panna Eleonora vie velice hovieť všetkým chútkam a požiadavkam jejich. Tajným spôsobom jim ona zaopatruje rozličné pochútky, Anička počula sa chváliť, že staršie panny ústavu dva tri ráz v týdni shromazďujú sa tým cieľom u Eleonory, aby si „damencigarette“ zafajčily. Ale najpovdlačnejšie sú devy Eleonore za drahoplatené síce, ale tým drahocennejšie, romány. Mnohé do polnoci nespávajú, ale čítajú, čítajú pilne, čítajú chvatom, takže nie jedna päť-šesť hrubých sväzkoch stroví pod týdnom. Všetko nehajú devy ležať, len keď už nová kniha príjde, chytajú sa jej s trasúcou rukou a nenasýtne čítajú tie prevrátené veci.

Anička nemôže pochopiť chvatu tomuto

a to tým menej, keď sa z rozprávok súdružiek svojich dozvie, čo v sebe obsahujú.

Nieraz sa zardieva studom nad rečami, ktoré tieto vedú.

Čo ďalej bola Anička v ústave, tým menej mohla v ňom privyknuť, tým viacej cítila sa byť cudzou v ňom. Neraz mala vôľu písať dobrej matke svojej, aby ju preč vzala a do druhého ústavu zaviedla, ale to naskrze nebolo možno pri dobrej, stookej na ňu upriamenej policii ústavu. Musela teda len trpieť a na vysvobodenie svoje čakať bez reptania. A toho sa i dost skoro dočkala, len že dost podivným spôsobom.

Dôverné obcovanie panny Eleonory bolo s niektorými ústavu chovaniciami príliš blízke. Ona jich a oni ju nepovažovali jako podriadené ale jako seberovné. Áno počula Anička chváliť sa niektoré, že tak blízko stojá k Eleonore jako kamarátky, že si s ňou tykajú. Eleonora nielen knihy ale i listy obstarávala a medzi týmito, jako Anička vyrozumela, že boly nielen listy na rodičov a opatrovníkov písané, ale vraj, i lubolístky.

Ruka ruku umýva.

Tak bolo i tu.

Za blahosklonné sníženie sa panny Eleonory boly jej i devy povdlačné a pri jej dobrodružstvách napomocné

Pri dobrodružstvách zhýknete? —

Francuzska professorska — a bez dobrodružstva? Číro čistá nemožnosť.

Avšak uvidíme.

Bol tichý, jasný, mesačný večer jarný.

Hviezdy blyskaly natriasajúce hlavkami jako by boly prisviedčaly mesiačku lúbemu, že jim dobre tam hore na výšinách nebeských pod vedením jeho. Tak si čítajú romány a majú svoje „rendez vous“ bláhaly i chovance ústavu, že jim je dobre pod vedením nadzieratelky, spoločnice, učiteľky, družky Eleonory.

Anička obývala jednu chyžku s dvoma druhými družkami. Po odbavenej deňnej práci tuho priam z večera zaspala. Prebudiac sa okolo jedonástej hodiny, poobzerajú sa po izbe videla ju prázdnu. So strachom vstala a obliekla sa. Lampa slabo kmytala na stole, posteľe jej súdružiek boly ešte ani nedotknuté. Trasúc sa na celom tele vyšla von. Všade ticho, iba v zahrade okolo leto-

búdky zdalo sa jej, že kmytajú sa ľudské postavy. Osmelila sa a šla cez dvor dolu. S blížiac sa nepozorovane viacej párov zbadala roztratených sem tam po zahrade. Poznala že sú to chovanice ústavu a každá s gavalierom.

Ostala zkamenelá stáť.

Ukryla sa za ruživý ker trasúc sa na celom tele.

Po malej chvíli vystúpila panna Eleonora z letobúdky tiež s mladým gavalierom.

Temer bez seba zostala Anička, vidiac, že sa každá za príkladom Eleonory s boskom lúčila od svojho milého. Sotva sa na nohách udržala i zašuchotala za oprchlym krom. Bystrozraká Eleonora zbadala ju, jako srnky v hústave tak náhlo zmizely devy zo zahrady — Anička temer bez smyslov spadla na zem.

Čo sa dialo potom, to bolo pre našu Aničku hroznú.

Všetky v zahrade na nekalom „rendez-vous“ byvsie devy poskákaly šmahom do postiel a činily sa, že dávno a sladko spia.

Nebolo žiadnej pochybnosti, že Anička jež postel prázdnu našly tajne schôdzku večeraiu professorky i žiačiek vybadala.

Chytrá Eleonora našla burke tejto pri dômyslnosti svojej priam hromosvod.

Pannám naložila spať, v okamžení sama zobodila riaditeľku ústavu, dovedla ju ku prázdnej posteli, potom do zahrady, odkiaľ Anička práve jako smrť bladá šla a jeden šuhaj, práve jako sa to dialo, dľa návodu Eleonory s veľikým rachotom plot preskakoval.

Riaditeľka zalamovala rukami, nevedela sa kam diať i od divu i od hnevu.

„To si ty, hľa, taký pokrytec, kričala na Aničku riaditeľka, pána Boha pokúšiava ustavičným pokryteckým, daromným modlikaním, a tuná — Bože! . . . ktoby hľadal tolku zlost v štrnást ročnom dieťati? „Môj svetočýrny ústav,“ počala bedovať, „do takejto haňby privedie jedna,“ dodala s najväčším rozhorčením, „potvora.“

Anička celá nalakaná nemohla ani k slovu prísť, až konečne počala niečo, ale Eleonora tomu zbránila horekujúc: „Dobre som vám hovorila priam pri počiatku, pani rediteľka, aby sme túto divokú slovenskú hus

nepríjímaly do ústavu, ale tá jich vychýrená dobrota srdca, oh! tá dobrota srdca“ —

„Sama sa na sebe čudujem,“ pokračovala riaditeľka, rozumie sa, že hochdeutsch, „že som tak mohla na najhlavnejší punkt našich stanov zabudnúť, hovoriacich: že do nášho ústavu len z dobre povestných domov, dobre vychované dcéry prijímať máme.“

A tu zase počala lomif rukama.

Anička bola zničená, upadla do nemoci, z ktorej keď sa prebrala, našla svoju drahú matku pri svojej posteli.

Všetko, čo sa stalo, prichodilo jej jako sen, matka uradovaná tešila sa so svojim vyzdravelým, temer už z hrtana smrti vyrvaným dieťatom. I pri radosi tejto, i pri opatrnosti Eleonorinej nedozvedela sa matka o pravom pôvode nemoci svojej dcéry.

Eleonora dovedla k tomu riaditeľku, aby mlčala pred matkou o výstupe v zahrade jednak v záujme svojom, lebo i pred matkou i pred svetom prišiel by u sveta ústav v zlú povesť; jednak v záujme matky samej už dosť potrestanej, že má tak nezdarňú dcéru. Neopomenula i na to doviest riaditeľku, raďiť matke domov odvedenie dcéry slabej.

Tak stalo sa.

Anička navrátila sa domov, družičky ju s radosi uvítaly, a súdružky v ústave ju ešte vďačnejšie boly prepustily, mysliac: už nebudeme mať zrádkyňu medzi sebou.

Doma zostala dobrá maticka Aničkyna jakoby hromom omráčená, keď jej začala vypravovať, jako sa chovanice ústavu dobrým príkladom panny Eleonory predchádzajú.

Zariekla sa dať svoje dieťa do ústavu a sveriť nesvedomitým rukám cudzím, no vychovávala si ho sama pečlivo.

Riaditeľke ústavu písala hrozný list, ale čože — keď ten prišiel do rúk Eleonory po odchode Aničkynom z ústavu si vyskajúcej.

VI.

Nehnevajte sa na mňa prosím, čítateľky spanilé, že som urazil váš útlocit dosavadným vypravovaním svojim.

Píšem zo života i pre život.

Dokázať môžem kedykoľvek vyše uvedenú rozprávku o ústave S**kom, lebo som nepridal pri charakterizovaní jeho nič, čo by sa pravde priecilo.

Že pravda hlavu prebija, to je pravda staré ale voždy pravdivé porekadlo, nech mi dá pravotu tučná riaditeľka a majiteľka ústavu toho, jak žije, Eleonora to iste neurobí, lebo pri sladkosti svojho živobytia stala sa ona „Zuckerbäckerkou v L.“

Však nepredstihajme čas, ale poďme pekne rúce od kraja vo vypravovaní našom.

Rad by bol snáď prísť už na Martina?

Naša Anička v dome matkinom kvitla a zmáhala sa.

Reči sa naučila tak, že ju dobrá matka dala na čary do poriadnych domov najprv do Spiša do M. . . potom na maďarčinu do S. Naučená súc už z ústave dobre pozorovala domy, do nichž svoj poklad k príprave životnej odovzdala.

Jako volní ptáci preletme priam niekoľko rokov, kde šumná Anička už stojí pred nami jako utešená panna a Martinko jako šuhaj . . . jaký? To priam uvidíme.

Začneme od prázdnin, chtiac sa zavdačiť pánom študentom.

Lubovôňu vydáva kvet ruže, keď sa ona z puku svojho rozvíja, lístkami svojimi utešene sa rozkladá a v rannej rose nebeskej okúpe.

Ružou pri rozvitku bola naša spanilá Anička.

Utešené ruže byly malované na jej mladých jarých utešených líčkach a jej pekné oči neraz polievaly jich rosou svojou — slzami.

Odkiaľ prichodí občerstvujúca rosa, to ružička sama nevie, ale že ju ona spanilejšou robí, to my vidíme. Prečo sa naša Anička často doplakala, to ona sama neznala; prišlo jej to len tak samo od seba, ale že jej slzy daly úľavy, to cítila sama a že po plači voždy bola krajšou, to by bol zbadal každý ju pozorujúci.

Viete vy tie nevystihlé doby mladosti milí moji?

V jednom okamžení cítiš sa byť veľikánom a korí sa ti celý svet; v druhom sa ti zdá, že si opustená sirota od sveta celého. V jednom okamžení by si ten celý svet zo základu vyvrátil, tak si silný; v druhom diváš sa zase lahostajne i na krivdy a nespravodlivosti sveta, i na jeho troškárstvo a darebnosť — a nie si v stave v pocite mdloby

svojej ani len prstom kývnuť. V jednom okamžení rozlieva sa nebeská blaženosť v niadrach tvojich a v druhom zas je zarmútená duša tvoja až k smrti a to tvoje srdca podobá sa slávičkovi priam vesele skákajúcemu, priam zas smutne žalostne nótiacemu, ale nevediacemu prečo? Zнала Anička chvíle takéto, a kto by ste jich neznali mladí vrstovníci, spanilé vrstovnice moje?

Martin prišiel domov na prázdniny. Šuhaj driečny, štihlý, vysokorastlý, utešený. Od viacej rokov v cudzine v školách stráviac temer stal sa neznámym doma tiež už povyrastlým bývalým súdruhom svojim. Martinko náš bol šesť rokov starším od Aničky.

Za týchto šesť rokov, čo sme prv v rozprávke našej pripomenúť zabudli, bol doma vychovávaný skrze vychovateľa, ktorý i Aničku základom literného umenia vyučil a ktorého mu ešte nebožký starý otec bol zaobstaral.

V tom čase, keď spolu s Aničkou opustil rodičovský, vlastne len priateľský dom, šiel on už do vyššieho gymnasia.

Dnes stojí pred nami hotový gymnasium skončivší junoch.

V dome, do ktorého Martin po viacročnej vzdelanosti zavítal, veľmi málo alebo nič sa nezmenilo, ale on i Anička veľmi. Sama matka jim to dopovedala, že sa už nie viacej detí, a Anička to tiež zbadala, že chvíle, jaké prv trávievala s Martinkom, už minuly a že sa nikdy viacej nenavráta, že pomer ten, jaký býval medzi nimi dosiaľ na vždy premenený je.

Martin s potešením díval sa na Aničku a ona bola ostýchavá k nemu.

Deň sa nakloňoval a Anička polievala kvietky.

„Smiem ti pomáhať, Anička?“

„Nedbám!“

„Nie si ty už tá moja úprimná sestrička jako si bývala.“

„Martinko!“

„No, čo mi povieš na to, Anička?“

„Anička sklopila oči a mlčala.“

„Ty máš nejaké tajomstvo na srdci a mne sa nechceš s nim sveriť, lebo si už nie viacej moja úprimná Anička.“

Aničke vypadla kropenička z ruky.

„Ty sa týchto slov lakás, Anička?“

„Tak divne hovoríš ku mne Martinko, ja ťa nepochopujem.“

„Ba, ja ťa nechápem, Anička; to tvoje chovanie sa je mi nepochopiteľné. Si zaľúbená?“

Anička sklopila oči a mlčala.

„Či sa hneváš na mňa, som ti nepriležitý?“

„Ale čo ma len trápiš toľko s tvojimi otázkami Martinko?“

„Ja ťa teda trápim?“ lapil ju za ruku a pozrel jej v oči.

„Či sa hneváš na mňa Anička?“

„Nie, nie!“

„A preč som ti nepriležitý. Neklam sa, ja viem, čo ti je; tvoje srdiečko je nie slobodné. Ty miluješ a predmet tvojej ľúbosti je —“

„Pre Boha!“ vzdychla Anička a sklopila oči.

„Nepovieš, bratovi, čo ťa trápi. Nevieš, že som ti ja jako brat Anička?“

Anička si vzdychla.

„Nechceš ma ani za brata?“

„Pre Pána Boha! nemuč ma toľko Martinko, lebo zahyniem v tejto nejistote.“

„Tak? — ty si v nejistote, či ťa tvoj milý ľúbi, či nie?“

„Pre Boha, čo som to povedala?“

Anička počala sľezť.

„Plačeš Anička, veď som ti ja nechcel ublížiť, nehnevaj sa na mňa. Ja sa nemôžem uspokojiť nad tvojim podivným stavom. Povedz slovo, Anička, uspokoj ma. Koho ľúbiš?“

Anička sklopila oči a mlčala.

„Nepovieš mi?“

Anička sľezla.

„Ešte raz sa ťa pýtam, Anička, koho ľúbiš?“

„Teba!“ zašeptala ona a klesla v mlčobe na zelenú trávu.

Prvá hviezdička ukázala sa na nebi a milostive triasla ligotnou hlavičkou vidiac milých pri sebe sedieť.

„Vidíš tú hviezdičku na nebi, Anička, jako sa smeje, jako sa v nás teší.“

„Oblak ju zastrel, to nenie dobrý znak.“

„Ale už preletel, hľad len, Anička, už sa smeje zase.“

Milenci boli blažení. Hviezdičky sa ligotaly na nebi, no, krajšie blýskaly hviezdy

štyr očíek, tu na zemi; sláviček nôtli si utešene v húšťave, no, krajšiu pieseň nôtli si dvoje srdce sebe bijúcich.

Anička a Martinko sľúbili si byť svojimi — na veky.

VII.

Čo sa v srdciach mladých zaľúbencov robilo, to u opatrnej matky nezostalo tajomstvom.

Ona videla, že žiadosť starého otca jej nezapomenuteľného rodiča sa splnila, lebo spoluodrastlé, za čas spolu odchovávané dieťky tieto patriť budú sebe.

Tam, kde srdce mladé zabudne na celý svet, na všetky jeho obľady, zabudne na skutočnosť a na všetky jej útrapy a je jakoby snilo, jako by ani nie na tomto svete, nie v tejto skutočnosti, ale niekde inde žilo a v rajských blažených sférach lietalo — tam srdce zkúsené počína si na opak. Tak, keď Anička zabudla na všetko vôkol seba, len jednej myšlienke žila, len jednomu citu jej srdce bilo, len jeden živý predmet jej stál ustavične pred očami, na ktorý sa všetko jej myslenie, cítenie vzťahovalo, okolo nehož všetko sa jej točilo; videla ale predmet tento nie taký, jakým bol v skutočnosti, ale oziarený skvelými farbami jej obrazotvornosti.

U jej matky bolo to docela ináč.

Pani Javornická jakonáhlo zpozorovala, že by Anička Martinkovi patriť mala na veky, počala ho zo všetkých strán takým, jakým sa jej ukázal, pozorovať, skúmala jeho povahu, usilovala sa zvedieť smýšľanie a prijsť až na dno srdca jeho.

Nepozorovane od mladých zavádzala taktične zúmyslné rozhovory, aby v ňom dušu mladíka poznala.

„Ale ty si sa tuším už prestál modliť, Martinko?“

„A prečo sa ho to pýtate „maminka?“ tázala sa dcéra.

„Moja modlitba je moja myšlienka,“ riekol Martinko, vychovaný po svetársky na jednom maďaronskom gymnasiu. „Už som nie viacej dieťa, aby som klakával pri stole, alebo posteli a odriekával isté formuly modlitieb“ . . .

„Ja sa ale vždy nazdám, že by si sa za modlitbu nemal čo haňbiť, bo bárs si i vy-

rástol, neprestal si byť dieťaťom toho, ku ktorému sa modlíť máš. I Aničku vysmievali v ústave pre modlitbu a preca bez modlitby je človek ničím.“

„Ale maminka, on je už učený, bude tomu lepšie rozumieť, čo má robiť; nedotierajte naňho,“ prosila Anička.

„Nám náš svobodnomyselný učbár docela iné myšlienky vstěpoval do srdca. On vravel: že dobre robiť je modlitba, vysoko lietat v mysli je modlitba, študovať a svoju povinnosť konať, bližným osožiť, vlast napomáhať, za pravdu stáť — to že je modlitba,“ bránil sa Martin.

„Vidíte, maminka, jako sa mu sypú tie reči, ten to rozumie.“

„Rozumie lebo nebárs dcére moja! Ten pán učbár nebol opravdivým kresťanom. Synu! nedaj sa na krížne cesty ľudského rozumovania zviest. Pozri, či pán Kristus nerobil vždy dobre, nemiloval bližných, nekonal svoju povinnosť, nenaučil svet poznať večnú pravdu, a preca či on nemodlieval sa a to na kolenách a vždy. Nezpúšťaj sa synu v mladosti modlitby, a nebude ti nikdy chybet ani na poteche v kríži ani na posile v pokušení. Hovoríš, synu, i o tom, že vlast napomáhať, ale o národe nič. Ráda by som to znala, jako to pechopuješ. Vlast je len hruda zeme, ale národ je živý jej obyvateľ.“

Nám naši učbári obzvlášťne vstěpovali lásku ku vlasti Uhorskej, to že je naša otčina a národom vřvodiacim a jediným je šlachetný národ maďarský.“

„Nuž a slovenský národ, za ktorý tvoj i Aničkin otec hrdinsky zomreli, je ničím? Lásku ku tomuto národu, z ktorého ste pošli, vám nevstěpovali?“

„Slovenský ľud je len želiarom vo vlasti tejto, ktorý od hrdinských Maďarov premožený súc, z milosti a veľkodušnosti jeho trpený je v otčine. Čo tento ľud, vlastne len jeho zaslepení ctižiadostiví náčelníci chcú, to je len trhanie krajiny, a zrada vlasti.“

„Čo to nepočujem, zblúdený synu? Teda smrť tvojho otca bola zrada na vlasti, on spáchal hriech, keď bojoval za svoj rod?“

„To bola zaslepenosť. Zlí vodcovia svedú mnohých, i môjho otca zviadli; on blúdil a preto chytil sa zbroje oproti vlastnej dobrej svojej materi otčine.“

„Pre náš národ bolo Uhorsko podnes ešte len macochou vzdor tomu, že on jemu bol vždy verným dieťaťom, a tak si ty, synu milý, na veľikom omyle, dášli sa zaslepiť týmto blúdnym, bezzákladným tvrdeniam ľudí krátkozrakých?“

V tom boli naši známi v horlivom tomto dohadovaní sa vytrhnúť poslom z blízkeho mesta prišlým, ktorý doniesol list na mladého pána znejúci a od jedného jeho priateľa žiaka písaný.

Martin náhlo prebehol riadky listu a odpovedať chtiac priam naň, nechal ho ležať na stole, i odbehol do druhej chyže.

Pani Javornická nebola nikdy zvedavá, ale teraz na silu ju tiahlo čosi k listu tomuto, i vzala ho zo stola a mimovoľne pozrela na adresu. Málo chýbalo, že jej list z ruky nevypadol.

Anička nepozorovala ničoho.

Po odbytí posla pokračovano ďalej v zaujímavom rozhovore.

„Preca by som nebola myslela o tebe, synu milý, že by si sa tak bol mohol premeniť.“

„Prečo? . . . nebadám!“

„Vieš, jako si sa pri rozlúčke s rodičovským domom usiloval do každého stromu vyrezať meno svoje, čo by si riekol, keby toho mena tam nebolo?“

„Tam je, videl som to všade ešte i dnes.“

„Ale to nenie to meno, čo tu stojí na tejto adrese!“

Martin zapálil sa.

„Ty sa teda hanbíš za poctivé meno svojho drahého otca? Ja viem, že by si sa pred časom bol hneval na toho, ktoby tvoje meno na stromoch vyrezané bol zničil. Oj synu, varuj sa hriechu toho, žeby v tebe ani pamiatka mena otca tvojho zhnúť mala. Či si poslednie slová umierajúceho nebožkého otca môjho už zabudol. V mene otca tvojho spočinie požehnanie Božie na tebe, zpreneverišli sa jemu, opustí ťa i ono.“

Anička počala slziť nad prisnosťou reči matkinej.

Martin bol bez seba.

Pani Javornická vedela, že Martin nachodil sa na ceste neznabožstva a odrodilstva. I počala ho obzvlášťne napomínať k nábožnosti a k rodolubstvu.

Pri odchode svojom na všeučelište svätosväte slúbil musel Martin Aničke, že z darovanej mu modlitobnej knižičky pilne modlievať sa bude. Matka zase dala mu so sebou slovenské spisy a „Slávy dcéru,“ aby z blúdnych svojich domnienok vyličený bol a zachovaný národu.

Oj, by každé mladé v pokušení sveta

(Pokračovanie nasleduje.)

zlého sa nachodiace srdce malo priateľku, ochraňkyňu takúto, iste by to lepšie vyzeralo v tom našom národe! —

Ale čo poviete na to, ctení čitatelia, keď vám vyjavím, že ač veľmi boľastne lúčil sa Martin s Aničkou, preca bol nevýslovne rád tomu, že ušiel káranium prísnej, neuprosnej matky.

O r o l.

Nad snahovými Tatier temäny,
V perinách sivo-oblaku,
Odkiaľ grúň Tatry v kopčok sa mení
V nedostihlej dialke zraku —
Dlžizným krydlom kolesá krúti
A let skusuje ku ďalšej púti
Kráľ-orol a v svety hľadí.
Ohnivým okom prezerá cestu,
Aby nezblúdil, kam chce ísť, k miestu,
Bo on ešte orol — mladý.

Ešte trikrát kolo si zatočí,
Hneď švihne v hor, hneď v dol sa dá,
Ešte raz napne po svete oči,
Či v ceste niet kulka, zrada?
A už bezpečný sťa hromo-strela,

Kam sila mladá doleť chcela,
Do kola svojich doletí:
Do náruč bratov, do matky lona,
Kde nečihá naň lovca pohona,
Medzi rovné sebe deti.

Tak i ty lietaš po Tatier kraju,
Orle náš, ty junoš mladý!
Teba tiež neraz zroniť hodlajú
Kulky lovca, podlí hadi:
Nuž, nechže hladia, nech sa svet búri,
Nech smrtonosnou výhrozkou zúri
Proti tebe lovcov semä:
Lietaj len smelo od sveta k svetu, —
Jestli i padneš, veď dá odvetu
Za teba — Slavie plemä!

Janko Štepita.

Dôležitosť krásneho umenia vo výchove a v živote národov.

Podáva *Pavel Hečko.*

(Pokračovanie.)

Čo je teda pravda v smysle slova Božieho? Je sám Bôh jako prapravda, lebo pravečná bytnosť a skutočnosť, je on sám jako Stvoriteľ a preto pôvodca a žriedlo všetkej stvorenej pravdy, že ňou Slovo to, ktorým stvoril Bôh svet pravdivý a skutočný, a ktoré telom učineno jest v človeku Kristu; pravdou je i každá Bohom stvorená dokonála bytnosť, zodpovedajúca svojmu určeniu, jako realizované v prírode slovo Božie; pravdou je ale i každé slovo, ktoré proroci pučení duchom Božím a v mene Božom mluvili,

zvlášte a nadovšetko je pravdou, čo Kristus Syn Boha živého na svete mluvil a svedčil, a čo o ňom verní učedníci jeho, Apoštolovia Duchom Svätým obdarení, rozhlašovali, lebo i Duch Svätý, je duch pravdy, takto súc Kristom Pánom pomenovaný.

A kde je pravda, tam je spravdливость, lebo spravdливость je jej večné sa javenie; Bôh odvečná pravda je teda i odvečnou spravdливosťou, a ponevác to, čo z pravdy vyteká musí byť i dobré a sväté, preto je Bôh jako najvyššia pravda spolu najvätsia sprava-

vedlivosť a najdokonalejšia dobrota a svatosť. Kristus, apoštolovia, áno i proroci zahrňujú pod slovom „spravedlivosť“ všetkú mravnú dokonalosť, a preto každú cnosť, opravdivú pobožnosť a bezúhonný život, prečo kresťanská spravedlnosť znamená mravnú dobrotu alebo svatosť. Slovo cnosť i pobožnosť zriedka prichodí v písmach Svätých, ale ovšem „spravedlnosť, spravedlivosť.“ A tak hľa vidíme, že z kresťanskej pravdy prirodzene vyteká i kresťanské dobré.

Čo je pravdivé a dobré, to je podľa slova Božieho i slavné a krásne, dokonále, bez vrásky a úhony; slovo krásna, peknosť, sa tu velice zriedka nachodí, ale označuje sa slávou, dekonalosťou a dobrotou. Bôh sa menuje velebným, slavným a dostoyným, preto že je pravdivý a svätý, a prameň všetkej velebnosti a slávy. V kresťanskom smysle je teda len to krásne, čo je pravdivé a dobré, alebo tak dokonále, že má večnú cenu za seba, že neprestane nikdy slavným byť. Ono (kresťanstvo) neklade krásu v telo, v hmotu, ale v ducha, v dušu, a preto i krásu tohoto sveta pripodobňuje kvietu vädnúcemu a tráve usichajúcej; toto kresťanstvo slubuje nám opravdu slavné alebo krásne telo až po smrti, pri vzkriesení!

A hľa tak je tomu i v prirodzenom svete Božom, lebo i tu je len to krásne, čo je pravdivé a dobré, alebo v svojom spôsobe dokonále, čo svojmu určeniu zodpovedá, a tomu musí zodpovedať každý tvor, výjmc človeka ktorý v svobode alebo radšej v svedolí svojej sa tomu protiví. Zo stvorenej živej pravdy Božej jako dokonalej blíska sa teda krásna. Krásna prírody javí sa však viacej v celku nežli v čiastkách, viac v celej triede tvorov nežli v jednotlivostach, menovite v tvorech tých, ktoré dač duchovného prejavujú. Tu spatrujeme krásu v harmoničnom splývaní tej rozmanitosti živlov, úkazov, hmôt a tvorov, svetla, tienu, a bariev, nepohyblivosti, hýbania sa a živosti, krotkosti a divokosti, ktoré v jedon okuzľujúci nás celok splývajú. Krásny je deň za jasného slnka; krásna je noc za svetla mesiaca a ligotania sa hviezd; krásny je kraj s vrchami a dolinami, ktoré pretekajú potoky, alebo nimiž sa valí rieka a ktorý oplýva rozmanitým stádom; krásne sú hory v svojej zelenosti, zahrady v kvete stro-

movia alebo požehnané ovocím; krásne sú lúky vo svojej pestrosti, háje a úbočia so svojim stádom; lesy so spevom ptáctva a revom svojich zverov; strašno-velebný je vulkán sa kúriaci s vyšlahajúcimi plameňmi a valiacou sa lávou; strašno velebné je i more vo výchre, v rozbúrenosti svojej, a pekné je zase to more, keď je jeho hladina tichá či vo dne slnkom, či v noci mesiacom a hviezdami osvetlená so svojimi ostrovami a s tým pohyblivým vo vodách životom. Velebná je búrka nebeská so svojimi blesky a rachoténím hromu; krásne a velebné je slnko pri svojom východe a západe, keď pablesky svojimi pozlácuje oblohu nebeskú. Utešené je jaro svojím pučiacim a kvetúcim i všetko tvorstvo k plesaniu vyzývajúcim životom; krásne je leto teplé a páčivé, v ňomž sa tak rečeno varia živly, aby k zralosti priviedli všeliké plody; spanilá je jaseň, ktorá pri miernejšom už obživujúcom teple a pri vánku vetra čerstvejšom i pri vábivých plodoch prírody, slasti zemského života okušovať nám dáva; pekná je i tuhá, čistá, jasná zima, v než sa obloha červená a lady bleskom diamantov sa skvejú.

Krásny je arabský kôň v svojom hrdom držaní sa i behu, tiež i jeleň so svojim pyšným chodom a svojimi smelými skokami; krásny je lev pokiaľ si majestaticky odpočívá, ale strašný je vo svojej zúrivosti; krásny je i orol vo svojom smelom lete, ale hrozný je keď svoju korisť do pazúrov chytá. Lúbi sa nám živá nevinná gazela, milé sú nám krotké holuby a hrdličky, tešia nás tiché baránky a ovečky a páčia sa nám pekne zrastlí psi, ktorí celou bytnosťou oddaní a verní súc nám, obskakujú nás veselo a vítajú nás štekotom svojim.

I v prírode menujeme iba to krásnym, čo pravdu a dobro najlepšie spredmetňuje a život napomáha a zvelebuje, prečo hrozné úkazy prírody strachom nás naplňujú, a od ukrutnosti divých šeliem utekáme, nemohúc jejich divokosť pekno pomenovať, naproti tomu snášanlivosť a laškovanie krotkých živočíchov cit úľuby a pochvalu i radosť v nás budí. My k znázorneniu krásy vyberáme si z prírody to, čo pravde a добрute Božskej najlepšie zodpovedá, a čo idei Božské najkrajšie zpredmetňuje; preto krásna prírody

v ľudskom umení nádech ideálnosti, alebo istej apotheosi obdržuje. Mimo toho to, čo je v prírode roztratené v krásoumení ľudskom, do istého súvisitého celku spojené býva.

Človek buduje teda svoj krásosvet na krásosvete Božom, on študuje tú krásu, ktorú Bôh v prírode rozliat a sberá ju v jednotlivé skupeniny, zo skupenín ale v celosť čarovnú a slavnú. On jako najvyšší, najdokonalejší a najkrajší tvor Boží na zemi, je k tomu zvlášte nadaný, a aby to učiniť mohol, dopomáha mu k tomu mimo krásy prirodzený svet všade oslnujúcej, krásocit jeho vlastného ducha, pravdou, spravodlivosťou, dobrotou a velebnosťou Božou obživený, ktorú (krásu) lepšie ešte než z prirodzeného sveta, poznáva a bere on zo sveta transcendentálneho, v slove Božom jemu zjaveného, prečo krásoumenie kresťanské ďaleko predčí rozvoj tohoto u národov pohanských, a vôbec nekresťanských.

Nie nadarmo hlása kresťanstvo tú pravdu, že je človek na obraz a podobenstvo Božie stvorený, že v ňom žije a pôsobí duch alebo dýchnutie Božie, lebo on na obraz slávy a velebnosti tohoto i tamtoho transcendentálneho, nevidaného síce okom, ale v mysli hlboko utkvieneného Božieho sveta, tvorí svoj tomu podobný krásosvet, ktorý práve preto nespočíva na samých zmysli okúzľujúcich formách, ale nesený býva ideami slávy Božskej, kroz večnú, živú a obživujúcu pravdu, kroz povznášajúcu a posväcujúcu dobrotu, a kroz

očarujúcu velebnosť a svatosť v dušu našu vnikajúcej. Následkom čoho krásosvet náš musí sa podobat krásosvetu nebeskému, v ňomž prebýva krása pravdivá a pravda vznešená a velebná, v ňomž sídli krása šlachetná, spanilá a posväcujúca, v ňomž nemá miesta krása len márna a hynúca, ale kde domáha sa ľudstvo o predstavenie krásy dokonalej a večnej.

Tento krásosvet náš, musí teda stať sa svetom boho-ľudskej krásy, a preto k sláve a k dokonalosti Božieho života nás viesť, kde nehrajú sa iba zmysli a obrazotvornosť s krásou, ale kde všetko cítenie, myslenie, dýchanie, túženie a činenie človeka, je krásoslávne, nesúce ho v Božský svet večne-slávnej a blažiacej krásy, kresťanstvom nám vystavenej, a preto nie v svet pohanskej alebo mohamedánskej slávy a blaženosti.

Podľa tohoto je povoláním krásoumenia našo, menovite európejsko - kresťanského, krásoživot ľudstva verne predstaviť a ním slávožiťivot jednotlivcov i celých národov napomôcť, odkiaľ už prirodzene nesmierna dôležitosť krásneho umenia pre výchovu a život národov vyteká, jako mohútne spruha boholudského života v nás a jako vrch a koruna všetkej slávy človečenstva, ktorú si ono svojimi umnými dielami a svojím krásosvatoživotom hotuje, pojmajúc v seba oslávený pravdo- a mravoživot, a ospravedlunený a usľachtený krásocit.

(Pokračovanie nasleduje.)

Dobrá liška.

(Podľa Krylova).

Malinovku*) zabil raz polovník na jar,
A keby ptáčeniec len bol rozlúčil pár,
Ešte by to bolo tak s Bohom bývalo:
Jeho zbrojou ale horšie sa tu stalo.
Nemohlo nešťastie s materou pominúť,
Muselo jich ale ešte troje zhytnúť:
Strelec tri hoľatá drahej matky zbavil.
Len čo sa vyľahly, bez smyslu a bez síl
Drobniatka nemá kto viacej chovať a hriať:

*) *Malinovka* = druh ptáctva hôrneho.

I zovú pišťaním bôľnym daromne mať.
Na skale proti jich hniezdu liška sediac:
„Jak ho neľutovať, na drobízku ten hľadiac,
A čiže že srdce ho nepolutuje?“
Hlasom žiaľuplným ku ptáčkom rečňuje:
„Budte moji milí, deťom na porúdzi,
Veď nič svätejšieho niet nad pomoc v núdzi!
Hoc i len po zrci sirotám príneste,
Hoc i len po slámke na hniezdo zaveste!
Kukučka, páč len, ty krem toho hliveješ:
Či by si sa trochu ošklbat nedala,

A jich postielku tým pierim nevystlala?
Veď ho beztak iba po svete rozveješ!
Ty, škovránok, načo tebe sa po holi
A nad horou krútiť, nač k nebu treblieťat?
Ty by si potravu mal jim hľadať v poli,
A s ňou ku sirotám opusteným lietat.
Ty, hrdlička, tvoje deti už podrástly,
Už by sa i samy poly cesty pásly:
Nuž by dobre bolo, kebys priletela,
A miesto nebohej pri malých sedela,
A tvoje mladé by striehol pán Boh milý.
Hybké laštovičky, vy by ste lovily
Mušky na tepluškom slnci sa hrejúce,
Jako lakôtky pre tú drobnú ptač síce.
Tvoje ľubospevy, slávik zlatoznivý,
Uhajaly by jich vo svet bájosnivý.
A jich hniezdíčko by vetierky hýbaly,
Kým by jak v oleji chudatá búvaly.

Taká nežnosť by jim, jako verím silne.
Vynahradila jich ztratu neomylné.
Počúvajte ďalej, že jesto, dokážem,
V horách dobré duše a že . . .“ v tom cup
na zem

Pri tých slovách traja opustenci moji,
Nemohúc od hladu sedieť už v pokoji!
A dobrá liška čo? Duškom jich zožrala,
A tak poučenie si nedospievala.

* * *

Nečuduj sa tomu, mladý slovenský svet!
Kto je iste dobrý, v tom prázdnych rečí niet;
Z blahovôle robí dobre on a čuší:
Často je dobrý len na účet druhého,
Preto, že v tom nieto úbytku žiadneho.
Takému podobný človek i pri čine
Tak sa drží, jakby s líškou bol v rodine.
Nczabudov.

Bulharsko.

Od Vel. D. Stojanova, podáva Sytiansky.

(Pokračovanie.)

III.

Stručný výtah z dejín bulharských; prebudenie bulharského národa.

Jako potok nedochádza určenia a cieľa svojho, keď nemôže vlastnú cestu si raziť, a piesku sa stratí, tak i národ bez dejín — bez vlastného riečišťa svojho, — ztratí sa v prúde histórie národov iných, národov veľkých, ktorý ho pohlcujú a vlastnú bytosť jeho ničia. Národ bez dejín klesá v tmavý hrob zapomenutia, národ skvelou historiou nadaný stavia si a uisťuje už napred pomník, ktorý potomstvu večne bude hlásať o sláve a veľkých skutkoch predkov jeho.

Dejiny národa bulharského sú slavné a bohaté na veľké činy, začasto ale nepoznané a preto neuznané.

Uvedíme tu len v krátkosti niekoľko stránok zlatých z dejín bulharských.

Slovanskí obyvatelia balkánskeho polostrova menujú sa — mimo oných v kniežatstve srbskom, Hercegovine, Bosne a Čiernej Hore — Bulharmi. Do siedmeho storočia menovali sa Slovenia, načo od podmaniteľov

svojich, od hunských Bulharov, viac politicky než národne boli premenovaní. Bulhari, podmanitelia Slovenov na balkánskom polostrove, zostavše medzi týmito Slovenmi, úplne sa poslovenčili do polovice deviatego storočia. Tak hovoriac teraz o Slovanoch balkánskeho polostrova, ktorí sa nazývajú Bulharmi, myslíme tým potomkov tých starých Slovanov balkánskeho polostrova, ktorí sa nazývajú Bulharmi, myslíme tým potomkov tých starých Slovanov balkánskeho polostrova, ktorí do siedmeho storočia nazývali sa Slovenia.

Zo všetkých národov slovanských boli Bulhari prví, ktorí prijali vieru Kristovu v jazyku svojom vlastnom, v jazyku národnom, a síce sv. Kyrillom a Methodom, apoštolmi slovanskými, ktorí boli z rodu jích, pochádzajúc z mesta Soluna v juhozápadnom Bulharsku. Učenie Kristovo, prvý to základ pravej osvety, prišlo a šírilo sa najprv z Bulharska k ostatným zemiam slovanským. Najdrieš bol pokrsten bulharský kňaz Boris (r. 861) a spolu i jeho dvor; potom za niekoľko rokov prijal celý národ bulharský vieru Kristovu. Boris, ktorý po svojom pokrstení menoval

sa už kráľom bulharským, nesmierne vynikal dobrotou, láskou a všetkými cnosťami kresťanskými, a preto náleží k najušľachtilejším a najvznešenejším panovníkom nielen bulharským, ale vôbec všetkých národov svojho času. Tak hlásajú o ňom všetky kroniky súčasné.

Dôstojným nástupcom Borisa bol jeho syn Simeon, ktorý vstúpil na prestol bulharský r. 888. Za jeho panovania (r. 888—927) bulharská moc politická, literárna rozkvet a samostatnosť cirkve dospely na najznamenitejšiu výšku slávy. Panovanie Simeonovo je najslavnejšou dobou v dejinách bulharských. On náleží k najosvietenejším, najšľachtelnejším a najudatnejším panovníkom svojho času. Znal umele vládnuť nad priestrannou ríšou bulharskou a zvečnil tým slávu svojej vlasti a národa. Snazil sa upevniť moc vniutorniu štátu, a sesilil ju navonok. Čo víťaz nad divokými Maďarmi a zpujnými Grekami kleslej ríše byzantskej zaskvel sa mocným leskom ďaleko široko. Dvakrát vydobyl Adrianopol, štyrikrát postúpil až k Carihradu (912—923), kde bol prinútený byzantsky cisár prijsť mu oproti a prosiť ho najponíženejšie o pokoj. Porazil Maďarov najatych od cisára byzantského a ďaleko za Dunaj jich zahnal (r. 890). Keďby nábla smrť nebola zastihla Simeona (r. 927), bol by Carihrad stal sa sídelným mestom ríše bulharskej. O tom nepochybujú ani byzantskí dejopisci.

Simeon bol i horlivým podporovateľom vied a umení, a sám pracoval na poli literárnom tak, že tým nechýnucu slávu si vydobil i v literatúre bulharskej. On je prvým spisovateľom slovanským z rodu kráľovského.

Keď po smrti sv. Methoda prichytila sa rímska cirkev, no najmä duchovenstvo nemecké najhnusnejším spôsobom prenasledovať jeho učedníkov na Morave a vôbec v zemách česko-slovanských, jako sv. Klimenta (Bulhara), Gorazda (Moravana), Savu, Angelara atď., tu naši tito slovanskí vierozvestovia odobrali sa všetci do Bulhar, kde boli od Simeona i od celého národa bulharského najvrúcenejšie prijatí. V Bulharsku nalezniúc bratskú zástitu a horlivú podporu vo všetkom od samého Simeona, chytili sa pracovať na poli duševnom spoločne so všetkými inými učencami bulharskými. A hľa za niekoľko rokov spatrujeme Bulharov čo do osvety a vzdelá-

nosti v tej dobe závodiacich s inými osvietenými národami, v mnohom ohľade jich prestihujúcich.

Teda už pred tisíc rokami bola vzájomnosť slovanská aspoň medzi Čechoslovanmi a Bulharmi skutkom. Jaký to rozdiel medzi tehďajšou dobou a terajšou! Avšak poznajme sa a nezapomínajme na minulosť svoju, — a budúcnosť bude zase naša.

Bulharsko za Simeona vynikala i svojim obchodom; tiež vojanstvo bolo na vysokom stupni, jak vyššej podotknuto, tak že pyšná ríša byzantská triasla sa pred berlou Simeonovou. Simeon bol od pápeža menovaný círom bulharským; ľud ho najvyššie veľkým Simeonom, a Gréci až po dnes závidia Bulharom cára Simeona, ktorý obdržal rovný titul, jako byzantský mocnár: „Basileus“ (βασιλεὺς).*)

Či div, že sú kraje v Bulharku, kde ľud, čo i tisíc rokov uplynulo od doby Veľkého Simeona, cára bulharského, až podnes žive pamätuje na dobu Simeona a nadšene ospevuje slavné činy jeho.

Bulharská ríša za Simeona zaujímala: terajšie Bulharsko severne (dolniu Mösiu), kde na ľavej päte Balkánu bolo sídlo cárske Preslav**); malú Skythiu (dnešnie Dobrodže); severniu Thraciu až k mestu Burgasu na Čiernom mori; skoro celú Macedoniu až k rieke Iber, horniu Albaniu a horejšiu Mösiu (dnešnie východnie Srbsko); celú Dáciu (dnešnie podunajské kniežatsvá — Romaniu); celú Transilvaniu (dnešnie južné Sedmohradsko) a celý Panat.

Do zlatej doby bulharských dejín sluší tiež vriediť Samuela Asena I. a Ivana Asena II. Prvý nastúpil vládu r. 981 (981—1014) a presťahoval trón z Preslavy do Prespy a neskôr do Ochridy v juhovýchodnej Albanii. Cár Sámuel opanoval celú Macedoniu, Thraciu, Thesaliu i Albaniu až k Drači (Durazzo) na Jaderskom mori, i preslávil sa tak veľmi, že od pápeža zvlášť obdržal i on panovnícky veniec a požehnanie.

Asen I. so svojim bratom Petrom (r.

*) Grécke slovo, po slovensky: kráľ.

***) Dnes nachádza sa na zručaninách jeho obec, ktorá zachovala staré meno jeho. Túto obec — Preslav — nazývajú Turci Esky-Stambol, t. j. Starý Carihrad.

1189—1195) oslobodil Bulharsko od Grékov, ktorým bolo Bulharsko úplne podrobeno od r. 1019—1186. Asenov potomok, Ivan Asen II. (r. 1218—1241) rozšíril opäť vlasť svoju tak, že sa stal dôstojným nasledovníkom Simeonovým. Povieme na krátko o panovaní Asena II. len toľko, že v mnohých ohľadoch je tak slavné, jako doba Veľkého Simeona.

Od toho času Bulhari, greckými intrigami, menovite byzantského dvora obtočení klesajú viac a viac, až vystúpil Silný Dušan, cár srbský, a odňal Bulharom i Grekom značnú časť zemí, i pripojil jich celkom k ríši srbskej. Ale hneď po smrti Dušanovej (r. 1356) nastaly bohužiaľ i v srbskej ríši veľké neporiadky jako v cárstve bulharskom. Turci, ktorí už predtým robili veľké pokroky v Malej Asii dobývaním zemí, priblížili sa v tú dobu už k samým brehom Európy, súc lákani najviac od samého dvora byzantského a štvani proti Bulharom a Srbom tak, že sa jim podarilo bez všetkých značných obťažností zasadiť svoju moc i na pevnine európskej, čo sa stalo r. 1357. Pri takých okolnostiach mocní vtedy Turci dorážali od tej doby bezprostredne i na ríšu bulharskú a srbskú, ktoré i do konca štrnásteho storočia úplne si podrobili. Srbi premožení sú v rozhodnej bitke na Kosovom poli r. 1389 a Bulhari na Sofijskom poli r. 1393.

O tejto poslednej bitke Bulharov s Turkami, kde vojsko bulharské viedol sám cár bulharský Ivan Šišman, a kde i on padol, spieva ľud bulharský mnoho piesní a žive dosiaľ o tom boji vypravuje.

Uvádžame tu jednu takú krátku pieseň:

Od tej chvíle, milá moja mati, čo zora zaronila
Od tej chvíle, milá moja mati, vojsko tiahne,
Kôň na koni, milá moja mati, junák na junáku.
Šable sú jim, milá moja mati, jako jasné slnko,
Oheň prebleskuje, milá moja mati, lesmi zelenými,
Vodcom je jim, milá moja mati, sám cár Ivan
Šišman.

Zahovorí, milá moja mati, sám cár Ivan Šišman:
Mocný Bože, milá moja mati, Bože Stvoriteľu,
Dopomôž nám, milá moja mati, sily a hrdinstva;
Biť sa budem, milá moja mati, na Sofijskom poli,
Krev liať budem, milá moja mati, za Kristovo meno,
Preslávieme, milá moja mati, kresťanskú i vieru!

Od toho času nikdy už nemohli sa Bulhari zotaviť tak, aby zvrhnúť mohli jarmo

turecké. Váľčili síce a dost sa vspierali svojím podmaniteľom na mnohých miestach po rozsiahlej vlasti svojej, ale vždy s výsledkom nepriaznivým, preto že odpor jejich nebol všeobecný. Toto bojovanie s Turkami trvalo nepretržite viac, nežli celé stoločie (od roku 1364—1486).

Konečne podľahli Bulhari úplne Turkom; väčšia časť Bulharov pokorená je nepriateľskou presilou, ostatnia časť pod istými výminkami uznala nad sebou nadvládu tureckú. Obyvateľstvo bulharské, ktoré nebydlelo na blízku hôr a neprístupných lesov, alebo v miestach samou prírodou chránených, podmaneno je od Turkov snadno a najdrieť; ale Bulhari, ktorí u samých hôr a lesov nepriestupných alebo uprosred nich bydleli, dlho a statočne sa bránili. A ačkoľvek mnoho na tom záležalo výbojným Turkom, aby čo možno pokoj v zemách už dobytých panoval, preto že vždy do sriedu Európy vpády robili, slubovali tým vzdorným Bulharom, jestli uznajú tureckú nadvládu nad sebou, že dostanú od sultana nasledujúce výsady: 1) že žiadne dane platíť nebudú Osmanom ani oni, ani jich potomkovia; 2) že môžu nosiť zbraň jako sami Osmanovia, ale za to, že povinní budú čo spojenci Osmanov prispievať svojimi plukami pod vlastnými vojvodcami v boji proti tým národom a krajinám, a 3) že podržia vlastniu svoju vniutornú správu politickú i duchovniu (totiž svoje vniutorné záležitosti verejné a súkromné, politické a náboženské, i cirkevné že budú sami konať a spravovať jako za predošlych časov).

Tieto podmienky byly svojho času zajiste dost priaznivé. Preto i väčšia časť Bulharov Turkom ešte nepodrobených prijala jich konečne rada. Kedby ale boli vedeli, že Turek, čo mahomedán, vyplňuje svoje sluby do toho času, dokiaľ nemá človeka dobre sputnaného v kľietke, zajiste by s najväčším opovržením boli odmietli rečené podmienky, ačkoľvek byly samy v sebe veľmi priaznivé. Nevedeli toho času ešte, že každý pravý mahomedán nič si z toho nerobí, keď zruší i najsvätejšie sluby, ktorými sa zaviazal trebas nektorému pravému spoluvercovi svojmu, lebo na jednom mieste v mahomedánskom korane (tureckom evanjeliume) stojí: „Slub zrušiť je hriech; ale tomu, kto slub zrušil, bude opäť

na druhom svete odpusteno, jestli učiní tu — na zemi — niekoľko modlitieb viac, jestli nakrmi chlebom, mäsom atď. niekoľko psov atď.“

Grékovia fanariotskí prispeli k tomu najviac, aby Bulhari prišli o všetky svoje práva, za ktoré len boli uznali tureckú nadvládu nad sebou. A keď sultan Mohamed II. dobyl Caribrad r. 1453, poštvaný je od gréckeho patriarchu carihradského proti Bulharom.

Najprv patriarchát bulharský, do toho času úplne neodvislý, ktorého sídlo bolo v meste Trnove Velkom, bol zrušený tak, aby nikdy viac vskriesenia svojho nedošiel. Patriarcha bulharský asiatskými katami je zabitý a jeho veľkolepý palác spálený. Tým pozbavená je bulharská literatúra svojho prvého a najmocnejšieho ochranca. Všetky verejné a súkromné knihovne, ktoré zastihla sverepá ruka grécka, sú zničené a spálené: kláštory bulharské, ktoré boli v mestách lebo neďaleko nich, sú vydrancované a čiastočne zničené, čiastočne ale v turecké mešity (modlitebnice) obrátené. Nesčíslné množstvo ľudí obojho pohlavia povraždено, alebo vradené do plukov janičarských najme z mladého pohlavia mužského — ba memenej i z mladého pohlavia ženského, jak o tom bulharské národné piesne prekrásne spievajú.

Vtedy ostalo len jedno bulharské arcibiskupstvo, v staroslavnom Ochride na hranici macedonsko-albánskej, samostatné a neodvislé ešte celé tri stolia. Ale i toto najposlednejšie útočisko vzdelanosti bulharskej bolo za panovania sultana Mustafu III. r. 1767 do-cela zrušeno, jak obyčajne pričinením sa gréckeho patriarcha carihradského. Potom bol jazyk bulharský docela vylúčený zo všetkých svätín a škôl bulharských a nahradený po celom Bulharsku jazykom gréckym. Pre služby cirkevnie, školnie atď. boli ustanovení všade len Grékovia, ktorých snaha bola, aby čo najrýchlejšie pogrécťili národ bulharský. Grékovia to už tak ďaleko priviedli u vysokej porty*), že pri úradoch tureckých už ani meno „Bulhar“ sa neužívalo.

V takej porobe duševnej nachádzal sa národ bulharský od r. 1767—1830. Od toho okamženia nastala Bulharom utešenejšia doba,

*) Tak sa menuje turecká vláda.

národný duch začal sa u ľudu bulharského prebúdzat, ale práca až posiaľ nebolo možno Bulharom, aby dospeli ku všeobecnému národnému a polickému povedomiu, — a to preto, že dosavadné pomery a okolnosti, jak už podotknuto, vývinu takému docela nepriaznivé boli, a myslíme, že žiaden dobrý a spolu spravodlivý znalec Bulharov to popierať nemôže.

Vyššieho duchovenstva Bulhari na ten čas nemajú; úplné zničenie vyššieho bulharského kňazstva dokonano, jak už rečeno, práve pred sto rokami. A od toho času až po r. 1861—2 skladalo sa vyššie duchovenstvo v Bulharsku jedine z rodených Grékov, menovite carihradských, a síce z tej štvrti carihradskej, ktorá sa menuje Fener (fener, slovo složené zo slov tureckých fena = špatný, a er = miesto zem). Odtiaľ pochádza slovo Fanariot. Roku 1861—2 podarilo sa Bulharom väčšinu Fanariotov zo zeme vyhnat, a od tej doby môžeme riecť, že nemajú vyššieho duchovenstva. Grécky patriarchát snaží sa všemožne zo svojej strany, aby opäť uviedol do Bulharska duchovných arcipastierov; avšak všetky tieto jeho snahy zostaly dosiaľ bez výsledku. Národ bulharský spiera sa proti všetkému, čo prichádza od tohoto patriarchátu, ničoho od neho neprijíma, a vôbec ani slyšať o ňom nechce; ale zasadzuje sa o to, aby cestou zákonnou znova sriadil samosprávne svoje kňazstvo, ktorého pozbavený bol gréckym patriarchom carihradským Samojilom r. 1767 za panovania sultana Mustafu III. zradou najhanobnejšou. Od tej doby skladá sa hlavne len nižšie duchovenstvo v Bulharsku z rodených Bulharov, ktorí voskrz z najnižšej triedy ľudu pochádzajú. Fanarioti vysväcovali schválne len takých Bulharov na kňazstvo, aby takto ľud bulharský snadnejšie vždy v zatunnelosti udržovať mohli. Odtiaľ pochádza bulharské príslovie: „Grk vladika za pari i magare napravja pop“ (biskup grécky za peniaze i osla urobí kňazom).

Duchovenstvo fanariotské zná síce čítať, — rozumie sa len grécky, ale vyššieho stavu jeho primeraného vzdelania nesmieš dokonca u neho hľadať.

Roku 1861 vylúčili sa bulhari od tohoto patriarchátu; temer viac než polovicu biskupov od neho v Bulharsku uvedených vyhnali

a nových neprijímajú, ačkoľvek vláda osmanská jich i brannou mocou k tomu donútiť chcela. Bulhari zotrvali a zotrávajú pri svojich požiadavkách. V celom severnom Bulharsku zavedený je v školách národný jazyk a v cirkvi starobulharský, tak tiež i v juhovýchodnom Bulgarsku, t. j. v Thrácii až na nektoré riedke výminky, kde všade od viac než jedného storočia až do predvádného jazyk grécky panoval.

V najnovšej dobe počalo národné uvedomenie tiež v juhozápadnom Bulharsku (v Makedonii) vznikáť, kde najviac potlačované bolo; i tu sa už gréčtina odstraňuje a národná mluva vo školách a v cirkvi zavádza. Poukazujeme ešte zvlášte na politické hnutie

(Pokračovanie nasleduje.)

Bulharov vo Veľko-Trnovskom kraji (1834—1836), v Nišskom kraji (r. 1848), vo Vidinskom kraji (1849) a v mnohých iných pri Balkáne ležiacich krajinách, kde povstalci bulharskí i od Srbov samých obdivovaní boli. Najväčšiu pozornosť však zasluhuje nedávnejšie povstanie.

Jednotlivé tieto povstania Bulharov, o ktorých nižšie obsirnejšie prehovoríme, menovite rozhodné boje jich proti Grékom v novej dobe, v ktorých sa súčasťnil celý národ bulharský, nech je najlepším dôkazom, že i národ bulharský vrele miluje slobodu — a že hodný je politickej a národnej samostatnosti, aspoň dotiaľ, pokiaľ susediace s ním národy: Srbi, Romani a Grékovia.

Je to posvätná hodina.

(Z nemeckého.)

Je to posvätná hodina,
Keď srdce k srdcu hovorí,
Keď duša svätým nadšením
Zápalom Božským zahorí.

Tu v očiach ľubých čítaš lza
Čarovné písmo ľúbosti,

Tu v očiach ľubých zrkadlí
Sa celé nebe radosti.

A keď i mladosť uletí —
V srdci to len znie premilo,
Čo v tej posvätnej hodine
Srdce ku srdcu slovílo.

Miloslav Dumj.

Literárne, umelecko-vzdelanostné dopisy.

T. sv. Martin. Náš rezký Spevokol usporiadal nám dňa 7. t. m. zas milú zábavu s programom: „Slovenský pochod,“ od Št. Fajnora; „Poslednia dumka Holubyho,“ básen od Barbierika; „Jinochův zpěv,“ od A. B. Tovačovského; Divadelné predstavenie: „Lucia kišason,“ smiešna smutnohra; „Quodlibet“ zo slovenských piesní, od H. Vojáčka; „Čimčarara“ štvorspev od Otta. Jako rečnovanka a divadelné predstavenie, tak i spevy boli jako obyčajne výborne prednesené, ale najväčší dojem spôsobili na nás Quodlibet a Slovenský pochod, ačkoľvek tento posledný jako majstrovská skladba nebol od čiastky

obecnosti dostatočne pochopený. Tešíme sa však, že náš ctený Spevokol usporiada nám skoro zas tak milú zábavu. x.

N. Lupča, 15. apr. Včerajšieho dňa dožili sme sa zábavky, jakú sme u nás ešte nikdy nemali. Zavítal k nám totiž Sv. Martinický Spevokol a usporiadal nám veľkolepú, milú a zaujímavú besedu. Spevy štvorhlasné, umelecky prednesené, boli: Slovenský pochod od Št. Fajnora, Veniec slov. nár. piesni od J. Kadavého, Quodlibet slov. piesni od H. Vojáčka, Výpad Zriňského zo Sihoti štvorspev od Zajica. K tomu bola p. prof. J. Nedobrym výborne

rečnená básen: Poslednia dumka Holubyho od Barbierika a predstavená bola tiež smiešna smutnohra: Lucia kúšasoň, ktorá obecnstvo v ustavičnom smiechu udržiavala. Zo spevov sa veľmi páčil Veniec, najme keď sa v ňom zaspievala naša Lupčianska pieseň: „Ani to nebolo, ani to nemôž byť, žeby tí Lupčania nemali statne žiť.“ Je to ale prirodzené, že naše národné slovenské piesne ľud náš najväčšmi zaujímajú, obveselujú a oduševňujú. A preto: „Slovensky si spievaj spevavé stvorenie; veď je spev najmilšie tvoje potešenie!“ Obecnstvo bolo so spevom nielen spokojné, ale temer ulakomené, tak že si na konci besedy jedno za druhým ešte tri spevy vyžiadalo, čo sa mu i za podiel dostalo. Po besede sa vydržovala voľná zábava záležiacia zo spevu, rečenia, priateľského rozhovoru a tancu, ktorá až do 2 hodiny po polnoci trvala. Vyslovujúc ctenému Spevokolu srdečnú vďaku želame si, aby nás zas čím skoršie svojim lúbezným spevom oblažil.

Lupčan.

Z Kysáča, 16. apríla. Dňa 14. apríla obradovali nás petroveckí pp. ochotníci divadelným predstavením. Dával sa „Stratený syn.“ Je to pôvodnia činohra vo 3 dejstvách od p. Felixa Kutlíka, ev. kaplána petrovecského. Kus sám je podarene vypracovaný a veľmi na divadelné naše „malomestské“ prkná sa hodiaci, už i preto, že odev nenačím nákladný, ani náradie domáce pri predstavení jeho veľkej zmeny nepotrebuje, no i celý kus tragi-komikou je tak pretkaný, že nepochybne na mnohých miestach milého Slovenska vítaný bude, — keď svetlo verejnosti uzre v našom jarom Orlovi.*)

Osoby v ňom sú tieto: Gróf Kvetnický, pán z Kvetníc; Kazimír, jeho syn; Helena,

*) Veľmi vďačne uverejníme ho v našom „Orlovi“, keď uvidíme, že tým prospejeme dobrej veci. I prosíme p. pôvodcu, aby nám ho čím skôr doposlal. Na zdar! Red.

jeho dcéra; Harmathi, inšpektor cirkve Krušňovskej; Ivan, jeho syn; Maria, jeho dcéra; Daniel Šramo, bývalý učiteľ Krušňovský; Katrena, stará žena; Michal, sluha Kvetnického; Jano a Maco, dvaja sedliaci z Kvetníc; mendíci; konečne svadobný ľud. Dej sa koná v Kvetniciach a Krušňove. O obsahu samého kusa písať nebudem. Bude on zauímavejší bez mojích úryvkov, keď sa celý sdelí et. obecnstvu.

Ochotníci a ochotnice, možno povedať, hrali dobre a prekvapili nás mnohí noví a noví, za čo jim sláva a nazdar! Veteránovi Čánimu, ktorý predstavil učiteľa Šramu, ďakujeme, lebo zas dokázal, že je komikusem trefným, ba jakby k tomu zrodeným.

No, hurrah a napred, — omladina naša slovenská! Vyburcuj nás starších zas čo skôr z desných chýž našich. No a my prespolní, — keď sme prebrodili sedemdesiat sedem kalúz, mlák a barín, — prebrodíme sa na pozvanie tvoje i viackrát, keď nám takú milú noc pripravíš o nedlho, jako čo bola zo 14. na 15. apríla v slovenskom Petrovci.

Hudba spravovaná bola umelcom Matúšom z Číby. Len to škoda, že nepočuli sme našu hymnu „Hej Slováci“ a trávnicu. Keď nadzmiernený p. Matúš z radosti slúbil, že jak seba samého tak sbor svoj vyučí slovenským nótam, aby mu jich len dakto sdelil: vyzývam úctive ctených pp. kollegov svojich jako Ferd. Rohoňa, Jána Kubániho, aby svojmu musikalnému p. susedovi slovenské nóty k nápevom spísať a doposlať si nezťažovali, dla toho: „Slovenské piesne, svetom mi zahučte“ atď. Po divadelnom predstavení nasledovala tanečná zábava, ktorá do rána trvala. —

Na odvetu osočovateľom Matice Slovenskej a „vragam“ nášho žitia, — učinili sme tu čo sme mohli. Príspevok naši ctení pp. Petrovcania, jak neposlali, tak dozaista dnes zajtra zašlú.

Milujme sa, nedajme sa!

Ján Mičátek.

Prvý slovenský veštec, prvý tohto času pevec Slávie
v Tatrách vychovaný

ANDREJ SLÁDKOVIČ,

narodený dňa 30. marca 1820, usnul v Pánu dňa 20. apríla
o polpiatej hodine večer 1872.

Obrovských myšlienok, citov svätých stal sa otcom; i odchoval ľubezným a čarovným spevom svojim nové nad povrchnosť sveta vznášajúce sa pokolenie slovenské: a už ho — mädoústeho pevca — niet v Tatrách. Veď uletela veľiká duša jeho z babylonského zajatia nášeho na večne kvitnúce brehy nebeského Hrona.

Za ideálnym, nenahraditeľným slovenským patriarchom týmto — plače celé Slovanstvo. My v nevyšlovnom žiali a boľasti, nemôžeme nad jeho mohylou zo srdca srdca svojho, z hĺbin rozžialenej duše svojej inšie vyvolať, jedine:

SLÁVA NESMRTELNÉMU DUCHU JEHO I VEČNÁ MU
PAMÄŤ V NÁRODE!

Rozpravy večernie o umení staroslovanskom.

Vypravuje P. Z. Hostinský.

(Pokračovanie z II. ročníku „Orla“.)

No poďme v porovnaní tomto ďalej; vidíme ten chór Raduzov v jeho pojedinelých hlasoch hudby.

Príma a sekunda nie sú spoluzvučné, hlasy jich skrečia, bo stoja jedno pri druhom bez spojiva. Tak nemáte ani harmonie medzi telom a dušou, medzi tmou a svetlom, medzi Vitom a Atolienkou, a aby som vám povedal príklad zo života, medzi Jankom a Aničkou dotedy, kým sú o sebe, t. j. kým ten odpor ten svár nevyrovnala medzi nimi láska, abo jako to hovoríme v hudbe: terca. Vyrovanie teda stane sa v terci. Trojka je nič inšie, jako pretvor prímy a sekundy. Jako pretvor je spolu ale i nový zjav. K Vitovi a Devane približuje sa Zlatovláska; slnko a mesiac majú pre nás len vtedy význam, keď sa spojujú so zemou. Tretí hlas je teda to samé, čo popri otcovi a matke jich dieťa. Tercia je teda jednotou prímy a sekundy. Tak to máte i v sústave hvezdárskej, tak to máte v hudbe, tak to máte aj v živote, — a práve vyznám, že pravdu túto len v duchu poviedok národných uhádnúť možno. —

Hlasy tieto sú dušou muziky. Podanie žiadneho národa neznázornilo si jich tak všestranne, jako národ náš slovenský. Celý sypanec poviedok a života, nakopil sa z tejto trojny. Uvediem len niekoľko príkladov. Svetovít a Živa zjavujú sa cez rok štyrikrát v trojne. Tu máte troch šiarkanov, troch drakov, troch tátošov, tri strígy, tri ježibaby, tri pávy, tri holúbky, tri oriešky, tri píšťalky, tri zvery, tri krajiny atď. — Ktože by vyrátal všetky tie trojny?

Štvorka, abo kvart, je protivňou dvojni, znázorňuje ju dvaraz, t. j. obsahuje tercu s primou. Poviem vám na to príklad z astronomie. Jáchymko stojí v kvarte s Otolienkom, a Devana s Atolienkou, a síce v škále hlasu tvrdého. Nie ináče stojí v kvarte Jáchymko s Atolienkou, a Devana s Otolienkom. Druhými slovni: mesiac december a januar; takže február a marec, a podobne, tvoria kvart.

Peterka abo kvint, a šestorka abo sekst predstavujú ďalší beh na škále nebeskej; abo

tu máte ozveny Jáchymka a Tura, Devany a Lady. Začnite hlasy tie na hudobnom nástroji, kdekolvek a na jakomolvek chcete, a najdete všade tenže nápev harmonie.

Názory tieto označené sú vo vede hudby znakmi. Či ale pôvodu týchto rozumejú muzikanti? . . . to je otázkou.

Tu máte tak zvaný klúč vilionu a bassu. Ten prvý klúč zobrazuje putovanie slnka v prvej polkuli, ten druhý v druhej polkuli — teda celoročný kolobeh. V tom zmysle volajú jich i prímo a sekundo; tu máte hlas vysoký a nízky, ruku pravú a ľavú trúbu malinkú a veličnú, hrdlo a plúca atď.

Na horeudanom názore Sytovrata zakladá sa i tak zvaná časomiera, teda takt: $\frac{1}{4}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$; — na ňom zakladá sa i podelenie hlasov, na pr. celý, pol, štvrt, osmorka, tri šestiny atď. Tu najdete i základ metriky v poesii našej národnej.

Názory tieto máme prekrásne zobrazené v hudobných nástrojoch národných.

Najjednoduchší medzi týmito nástrojmi je

a) pískor a drumbla. — Pískor záleží z kuska drevca, v ňom z hora vyňatý je jedon kúštok tak, že medzi tento a tamten položí sa tráva, abo druhé trasavé telo. Dúchaním telo toto príjde do trasenia, a dáva hlas. Tu teda to trasavé telo predstavuje pôvodne strunu. Vidíte, že je to nástroj ešte prvotný, napodobnený morskej ostrici.

Jednoduchá drumbla slúžila istotne za vzor pozdejšej lyre. Jako v pískore vložená tráva, tak tuná tenulinky jazyčok otriasa sa na vzduchu. Oba nástroje zastupujú teda už pozdejšie struny nástrojov hudobných.

Dokonalejší nástroj máme už

b) v tamburách a husľach. Kto videl srbského slepca pri jeho tambure abo husľach spievať, ten jich pôvodu porozumie. Slepci títo majú i teraz nástroje svoje hneď po jednej, hneď po dvoch, hneď po troch strunách, štyri a päťstrunové sú riedkejšie. Niet pochyby, že za starodávna, hudobné nástroje mali len jednu jedinkú strunu, vyrá

žajú na nej celú škálu hlasov. Časom prídali dva, tri atď. Za to mám, že i piesne Homerove, na tento spôsob vyspevovaly sa v rodinách hellenských.

Už ssama jedna jediná struna, ukrýva v sebe všetky hlasy, a síce najpôvodnejšej: — obeh slnka. Viac strún dáva tie samé hlasy, lenže tie znázorňujú už i druhé planéty. Nástroj jednostrunný zodpovedá Sytovratovi, dvojstrunný Svetovidovi a Žive, trojstrunný Vitovi, Perunovi a Radusovi, štvorstrunný Jáchymkovi, Otolienkovi, Turovi a Perunovi, päťstrunný krom týchto Radúzovi, a šesťstrunný krom týchto Popelvalovi. Samo sebou sa rozumie, že jako názory tieto na jednej strane zodpovedajú Vitovi, tak decela rovne ozývajú sa ony zo strany druhej, i pri Žive.

Tu máte ďalej

c) slovenskú píšťalku a fujaru. — Oba tieto nástroje patria pôvodne národu nášmu, trebas i druhé pastierstvu oddané národy ustrojili si jim podobné.

Poviedky naše často vypravujú o píšťalkach, jako o dajakých vševládnych nástrojoch. Tak na pr. Vintalkovi dajú tí premožení dráci po jednej píšťalke, na ktorej keď zapíska, hneď celé regimenty vojska sa mu dostavia. V poviedke Tri píšťalky, dá vlčica, medvedica a lvica Dražkovi po jednej píšťalke na pomoc. O tom najmladšom bratovi, ktorý dostriehol tú Beronu, vypravuje povest, že to bol taký kráľovič, ktorý sa na vky len s jednou píšťalkou zaoberal. Vezmite k tomu tie tri dcéry Radúzové, pre ktoré zasnúbenci prichádzali v sprievode krásnej muziky, — a máte pred sebou chór starovekých hudcov slovenských.

Tieto tri príklady predstavujú vám zase kolobeh slneční; a síce, tá píšťalka Vintalková jaro, Dražková leto a Beronina jaseň. Traja dráci dajú tri píšťalky Vintalkovi, on teda spravuje chóry hviezd a planét v mesiaci dubni, máji a júni. Podobne i Dražko a Popelval, ten budúci manžel Beronin. Všetky tieto tri zjavy zosobňujú Radúza; tento je vodičom hviezd na nebi a pôvodcom hudby na zemi.

Vlk, medveď, lev, orol, ryba sú znaky hviezdárske. Prečítajte si, čo hovorím o nich v rozprave o súhvezdiach. Radúz vedúci chór

hviezd, stojí v spojení so slnkom, bol teda vodcom harmonie nebeskej. Uvediem vám tu len jeden príklad. Tu máte súhvezdie kozorožca v poludňajšej, a súhvezdie vozára v polnočnej polokuli. Ten vozár je ten kozonosič, veď v jeho rodine nachodí sa prekrásna hviezda kozička. Stojí on teda v znaku bujaka, on teda otvára jaro. Spojivom je tu vždy slnko, a tak Vintalko, Dražko, Popelval a Radúz, takže sú slnkom v jeho priemenčivých stanicach. Abo druhými slovni: zjavujú sa v jarnom znaku škopa, bujaka a vozára.

Tieto názory musel som prv spomenúť, aby ste porozumeli, čo značila píšťalka a fujara predkom naším. Pozrite si len tieto nástroje. Píšťalka má dolu šesť dierok a hore siedmu; ona sama celá ale takže je prevrtnaná, a tu máte dierku ôsmu. Tu máte prekrásne znázorneno sedem hlavných planét s ôsmou, t. j. so slnkom. Slnko je sredom všetkých planét, jako tá križna diera píšťalky. Bez tejto by píšťala nedala hlasu, bez hlasu nebolo by nápevu, bez slnka nebolo by harmonie nebeskej. Píšťalka je tým najnázornejším nástrojom svetoharmonie, ktorej središtom je slnko.

Chcete-li vidieť dierky tie znázornené, teda tu jich máte. Tých šesť dierok rad radom predstavuje: Zemlu, mesiac, Merkura, Marsa (i s Venušou), Paroma a Radúza; tá siedma na vrchu Sytovrata, a tá ôsma cez píšťalku Vita, abo slnko. Tu máte hudbu planetálnu, tu máte ale i hudbu národnú slovenskú.

Blažej zapíska na píšťalke, a tu kozičky hneď zatancujú; Dražku chce zmárniť ozruta, zapíska na píšťalke, a tu vlčica, medvedica a lvica prídu mu na pomoc; zapíska i Popelval, a tu hneď medenný, srieborný a zlatý tátoš postaví sa na rozkaz jeho. Hudbu túto môžete vypočúvať v mnohých povestach našich.

Teraz už porozumiete, v jakom spojení sú tie zvery: lev, medveď, ryba, orol, kozička, sokol, atď. s píšťalkou; znáte už, že ony označujú roční beh slnka. A toto je tá harmonia sveta, ktorú nôta si dedovia na píšťalách.

No pozrime teraz

d) na naše národné dudy abo gajdy. I tieto Vám vešia pieseň všehomíra. Už sám sklad tohoto nástroja je staroveký a pôvodní. Dudy majú podobu dlhasto-okrúhlu, podobajú

sa vaju. V podobe tejto zobrazujú teda svet. Jích huk urobený je z kože: i čože tu značí tá koža? Slnko sa znovu zrodí, keď na ceste svojej vystúpilo do znaku kozorožca. Stáva sa to okolo 20. prosinca. Koža kozorožca barana, capa atď. vedie nás už k pôvodu samého názoru, t. j. predstavuje nám slnko na počiatku cesty svojej. Tak názor jara, jako i keď slnko koncom jaseňi zrodilo sa znovu, vyvádza Vám na zemi slovenský dudáš abo gajdoš: on je ten Vintalko v rodinách slovenských.

Podstatnou čiastkou gajd je zase píšťala, o ktorej som vám len prv vyprával. Pomocou huku a na píšťale predstavuje ten gajdoš tanec slnečný. A jakože bača urobí huk? Nadúcha dudy. Jako inde struny dávajú hlasy, tak hľa máte pri gajdách paru, a to paru ľudskú. Jako koža gajd odnáša sa na znak kozorožca, t. j. názor vífaziaceho slnka; tak dech označuje vzduch svetový. A tu zase máte nový názor. — Dech, dych, vzduch, duch, duša, majú v reči našej jedon koreň, a jedon význam. Dech človeka je ale duša, duša a duch teda je ozvenou hudby gajdošovej. Dech a duch je otcom i slova, a slovo je Slovenom piesňou.

A hľa toto vedie nás zase k ďalšiemu názoru. Vzduch (abo éther) je praživel. Máte ho medzi zemou a nebom, pod zemou a nad hviezdami, vo vode a v ohni — slovom všade. Tu teda v dudách objavuje sa živel duchovní. Dľa nauky tejto, Slovenom je pieseň nielen ohlasom nebies, ale i ohlasom duše. Keď Vintalko začína tú pieseň nebeskú na jar, vtedy všelijaké zárody začínajú ožívať, oživievajú dušou a precitnu k životu. Slnko teda je pôvodcom nielen hmotného, ale i duševného života tvorov. Oba tieto momenty predstavujú vám gajdy. Ony sú obrazom harmonie všehomíra, ktorej dušou je slnko, ony sú obrazom sedem planét na oblohe, a životného dechu na zemi. Teplý, ohnivý dech človeka a slnka previeva všetky stupne na píšťale života, a duša previeva zárodami všetkého tvorenstva.

Teraz už rozumieme, prečo ten Radúz hneď je synom zeme, majúc za zafa medveďa, hneď je pánom vody, majúc za zafa rybu, hneď vladárom vzduchu skrze zafa orla. Teraz už porozumieme i piesňam svojim, i tancom svojim. Kedyže sa zjaví syn Tatier, ktorý svetovú harmoniu zahudie a vyspieva Slovenom?!

(Pokračovanie nasleduje.)

Rozmanitosti.

Skvos a nádhera starého času. V starom Ríme po bitke pri Actium, jako píše Tacitus, počala doba najvätsieho mámotratníctva pri hostinách, k čomu hlavne prispieval rozkvet obchodu, svetový pokoj a menovite otvorenie obchodu vo Východnej Indii a v celej Asii. Teraz len stal sa Rím mestom, ktorému svetový obchod v hojnosti donášal to, „čo u iných národov bolo vyrobeno a upraveno, a kde bolo možno, poklady celého sveta skúmať z blízka.“ Teraz len bolo možno, klásť na stól maškrtkárom a bruchopascom najväčnejšie pochútky všetkých podnebí. Teraz, hovorí Plinius svojim prehnánym spôsobom, byly rozličné ingrediencie tak miešané, že každá svojou zvláštnou cudzou chuťou musela dráždiť hrdlo, tak že zrovna jakoby všetky pásma byly medzi sebou pomiešané.

Na jedno jedlo braná bola India, na druhé Egypt, Cyrene, Kreta atď. Ano ani pri jedoch sa ľudia nezastavili, i tie poživali, len aby všetko užili. Ačkoľvek luxus pri hostinách rímskych za času Augusta až k Vespasianovi dosiahol stupňa vysokého, no preca nebol tak ohromný a tak všeobecný, jako sa nám dľa výpovedí súčasníkov, menovite staršieho Plinia a mladšieho Seneku pozdáva. Mnohé veci, ktoré tito spisovatelia zatracujú, objavujú sa nám v miernejšom svetle. Mnohé, ktoré sa jim zdalo byť novým a neslýchaným, máme my za vec prirodzenú a zvykli sme k tomu. Iné nemá toho významu, jaký sa zdá mať. Jestli veľké hostiny stály ohromne moc peňazí, peniaze tie nevykladaly sa jedine za jedlá, ale, a to snad z najväčšej časti, za úpravu, za ozdobenie atď., tak že ne-

môžeme len tak rovno hovoriť a prehnanej mlsnosti a marnotratnosti pri stole. V Londýne na pr. pri hostinách, ktoré dávané boli na česť lordmayora, vydano bolo za jedlá len polovic tej summy, ktorou sa platilo vôbec. Za Jura III. pripadla na jedlá a nápoje len tretina celej summy — a pri bankete Napoleonovom r. 1853 len štvrtina celej summy zaplatená bola za jedlá. Pri tejto poslednej slavnosti zaplatené bolo za osvetlenie 10,000 za okrášlenie miesta 17,000 zl. Pri hostine Neronového priateľa stály ruže viac ako 4,000,000 sestercí (Sesterca = $2\frac{1}{3}$ asy, dla našich peňazí je to asi päť krajciarov); boli prinesené bezpochyby v zime a vo veľkom množstve. Pri hostine, ktorú dával L. Verus za šesť millionov, záležal luxus hlavne v drahocenných daroch pre hostí; daroval nektorým krásnych otrokov, iným živých zverov, nádoby z najdrahších látok, vozy sriebrom okované, a do nich zapriahnutých oslov a k vozom i pohoničov. I bujná hostina Metella Pia v Španielsku (r. 72 pred Kristom Pánom) vyznamenala sa hlavne krásou dekorácie a všetkého toho, čo k hostine prináleží. Jestli že teda útraty obeda Laculla v sále Apollinovom obnášaly 200,000 sestercí, jestli že platený bol jeden couvert často sto deňarmi, to preca nevieme z toho ešte, jak mnoho z týchto peňazí dané bolo na vence, kvetiny, voňavé látky, osvetlenie, vyzdobenie miestnosti, jak mnoho dané bolo služobníctvu za provodzovanie hier, jak mnoho dané bolo hostom atď. Márnotratnosť táto stavala sa svetu na obdiv, aby sa o nej mnoho a dlho rozprávalo. Tak kúpil jakýsi P. Octavius za 5000 sestercí, ktoré dal za rybu polšiesteho funta ťažkú, si slávu, že jedol rybu, ktorá sa zdala byť drahou i cisárovi Tiberiovi. Mesto Ženeva poslala kancelárovi Cambacesrovi ohromného pstruha i s omáčkou — a to stálo 6000 frankov. Plinius hovorí s jakousi prehnanosťou, že kuchári za toho času viac stáli, jako predtým celý triumf; ale sotva boli tak platení, jako kuchári v XIX. storočí v Londýne a v Paríži. Anton Caréme, ktorý bol kuchárom u lorda Stewarta, Talleyranda, Rothochilda a u cára Alexandra, mal u tohto poslednieho 2400 frankov mesačného

platu a jeho vydanie kuchyňské obnášalo mesačne až 100,000 frankov. Seneka vypráva o slavnej mise, o ktorej vraj hovorilo celé mesto, jako o nečom zázračnom. Boly vraj na nej najjemnejšie lahôdky, ktoré pri hostinách sa prinášajú na stôl jedna za druhou (ustrice, morské ježky atď.), tak vedla seba pomiešané a omáčkou poliate, že nebolo možno jednotlivé čiastky rozoznať. Keď takýto pokrm spôsobil tolko rečí, mohlo by sa skoro zdať, že umenie kuchárske času Neronovho čo do rafinovanosti veľmi sa priblížilo modernému francuzskému. Za doby Sullovej zaviedol Servilius Rullus hrubý luxus, že na stôl kladený bol pre málo hostí celý kanec. Musíme podotknúť, že užívanie dávidiel po hostinách nebolo nepodmieneným dôkazom nestriednosti, jako sa nám zdá. Cesar bol vraj muž veľmi striedmy, a keď bol u Cicerona pri bohatej hostine, vzal potom dávidlo, a Cicero o tom sa zmieňuje bez každého pokarania. Z tohoto všetkého vyplýva, že luxus pri hostinách starého Ríma, jakokoľvek zdá sa byť ohromným a premršteným spisovateľom starým, ďaleko bol menší, lež luxus veľkých miest terajšej Europy, áno možno, že sa ani nevyrovnal nadhere a marnotratnosti predošlého stolia. Keď bola lady Montagne r. 1716 vo Viedni, pri hostinách vysokej šľachty prinášano bolo na stôl viac lež v pädesiatych srieborných misách jedál, na čo ešte nasledovaly pamlsky; pri tom bolo osemnásť druhov vína. Za Ludovita XV. prinášelo sa do kuchyne princa z Condé týždeňne 124 bažantov. Keď vojvoda z Penthievre cestoval, šli vždy pred nim 152 hommes de bauche. Danton dával hostiny, kde couvert stál 400 frankov. Keď Barras bol členom direktoria, museli mu privážať zvláštnou poštou hríby až od ústa Rhony. — Beda národu, ktorým takáto ohydná marnotratnosť zavládne. Slovan, sláva Bohu, nepachtí pe tejto móde, bo vie, že kde ona zavládne, — tam je beda. Rimania, Gréci padli následkom tejto ohyzdnej mravej skazenosti, to zná Slovan. Bože daj, aby i u nás nákaza táto neujala sa. Proti nej nech mužne bojuje naša — „Živena.“
Na zdar!

Literárne, umelecké a vzdelanostné zprávy.

Květy, V. Háikom výborne redigovaný obrázkový týždenník vystúpil na 17 čísiel. Obsah je zaujímavý a veľmi rozmanitý, obrázky utešené. Najzaujímavejšie články jeho sú: Sotnik Dřevnický, obraz od A. V. Šmilovského; O národní písni Bulharův, vypravuje Ján Dunovský, a — Anelli, básen od Juliusza Slovackého, v prose preložil A. Stašek. Na zdar!

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. R. II. vyšlo ďalej 2, 3, 4 a 5 číslo s nasledujúcim obsahom; a síce obsahuje sošit 2: Rozhled ve dramate francouzském, podáva Fr. Zákrejs, Juliusz Slowacki a jeho doba, od Antala Staška; Z básni L. Quisa; Nánluvy, od Karoliny Světlé; Divadlo na Rusi, od dra. Pavla Durdíka; Některé myšlenky o české operě, jejím utvoření, rozkvětu, zachování a působení, podáva Fr. Pivoda; O pudu zvířecím napsal prof. dr. Jos. Podhajský; Na jezeře curišském, od K. Adámka; — sv. 3: O domnělém úpadku filosofie, napsal Dr. Jos. Durdík; Z básni Jiljího V. Jahna; Pod dutým stromem, pov. od Vít. Háika; Juliusz Slowacki a jeho doba; od Ant. Staška; O všeslovanském jazyku a písmě, napsal prof. M. Hattala; Komenského „Diogenes“, hra divad., podáva Fr. J. Zoubek; Josef Manes, od Ed. Herolda; — sv. 4: O některých základních myšlenkách moderního názoru světa, podáva dr. Fr. Studnička; O domnělém úpadku filosofie; List z knihy srdce, básen A. V. Šmilovského; Pod dutým stromem; Z dejin nové literatury české, od Fr. Schulze; O všeslovanském jazyku a písmě; Josef Manes; Rozhledy literární, od Ferd. Schulze; — sv. 5: Že života Karla Havlíčka, od Vaesl. Zeleného; O domnělém úpadku filosofie; Věvec vavřínový, román od V. Vlěka; O všeslovanském jazyku a písmě; Rozhled ve dramate francouzském. — Výborný, v svojom obore jediný, časopis tento odporúčame opätne mládeži našej. Na zdar!

Slovanský svět. (Славянский Миръ),

dospel na 5 sošit: Obsah sošitu 4 je: Srbsko před a po cestě knížete Milana do Livádie; Slovensko v r. 1848; Rusko a jeho přátelé Němci, z Chicago ve státě Illinois; Slovanští civilisatori v Anglii; K. Havlíčka Borovského Elegie brixenské; Slováci a Erbenův překlad Nestorova Letopisu; Časopis cukrovarnický a spolky pro zvelebování českého cukrovarnického průmyslu; Směs; — sošitu 5: Obzor politický a socialní; Drobné zprávy; Srbsko před a po cestě knížete Milana do Livádie; Rusko a jeho přátelé Němci; Slovensko v r. 1848; Z básni Dmitrijeva; Historická věda u Madarův a Slované uhorští; Slavnost Ostrovského v Petrohradě; Podebradovna; Český průmysl a Vídeňská výstava r. 1873; Zprávy z obchodního a průmyslového slovanského světa; Směs. Odporúčame potrebný nám Slovanom časopis tento čo najlepšie ct. obecnstvu svojmu.

Sbírka dramatických prací původních i jinojazyčných se zvláštním ohledem na literatury slovanské. Redaktor Josef Štolba. Divadelní svět. Sv. I. Zapovězené ovoce, původní veselohra ve 3. jedn. od Jos. Štolby. V Praze, nákladem vydavatelovým. V komisi kněhkupectví Th. Mourka. 1872. VIII, str. 122. Cena?

Druhé desatero bajek J. A. Krylova. S českým překladem, výkladem a s rozmluvami. Pro začátečníky v ruském čtení upravil J. Kolár. V Praze. Nakladatel kněhkupectví: J. L. Kober. 1872. VIII. str. 30; cena 30 kr. r. č.

Úvahy o slovenských povestech. Spísal Pavol Dobšínský. Vydala Matica Slovenská. Mat. spisov číslo 28. V Turč Sv. Martine. Knih tlačiarisko-účastinársky spolok. 1871. Veľká VIII, str. 172. Cena 1 zl. r. č. Veľmi túžebne čakali sme dielo toto, i veľmi sme uspokojení. Matica naša zavďačila sa veru údom svojim, no najmä mladšiemu pokoleniu úvahami týmito, pošlými z pera draheho nášeho Dobšínskeho. Na zdar!

Listáreň redakcie.

P. P. Št. B. v Sv. J., A. B. v SK., P. H. v N. Vaše predplatky prišli. Dieky! P. K. H. v G. Predplatok prišiel, čísla pošleme, 2 zl. 50 kr. čaká-

me. P. L. v P. „O.“ Vám posielame, r. II., jako pre Vás, dáme za polovicu ceny. P. Charvatecký. Žijete? Na zdar!

Predpláca sa u redakcie v Prievidzi (Privigye):

celoročne 4 zl. r. č., poloročne 2 zl. r. č. — Študujúci održia ho za 3 zl. r. č. — Orol vychádza ročne vo 12 sošitoch 4—5 hárkov silných každého mesiaca na veľkej štvorke. Minulý ročník možno dostať za 4 zl. r. č. Poslednie pošty nech sa udávajú.

Nakladateľ A. Sytniansky. — Knih tlačiarisko-účastinársky spolok v T. Sv. Martine.